

Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş

Yakup Şahin*

Özet: 7000 yıllık bilinen insanlık tarihi boyunca her yüzyılın ortalama 87 yılı savaşla geçmiştir. İnsanlık tarihine bakıldığında tarihsel olarak insanların gerek bireysel gerekse de grupsal olarak farklı amaçlar üzerinden karşılıklı olarak şiddet içeren mücadelelere girmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşların çoğunluğunun artık “devletler arası çatışmalar” yerine “devletlerin içindeki etnik ve dinsel temelli çatışmalar, yani grupların yaşadığı etnik çatışmalar ya da kimlik temelli ayrılma hareketi içindeki grupların terörizme başvurması ile “kimlik temelli çatışmalar” yeniden tartışılmaya başlanmış, sebepleri sorgulanmıştır. Bunların sebepleri “psikolojik, biyolojik ve yapısal” olmak üzere üç ana teori ve bu teorilerin alt başlıkları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Her ne kadar literatür üç ana teori üzerinden açıklanmaya çalışılsa da, bu teorilerin çok ayrıksı olmadığı hatta birbirleirni tamamlayıcı nitelikte olduğu, durumlara ve şartlara göre kuramın birinin ön plana çıkabileceği d eiddia edilecektir. Çatışmalar üç ana teori ile açıklansa da çatışma türleri “somut (rational) ve soyut (irrational)” olarak ifade edilen çatışma türleri daha çok çıkar, iktidarın ve ekonomik kaynakların dağılımı, kültürel ya da politik haklar, kimliksel anlaşmazlıkların(daha başka bir ifade ile dinsel, ideolojik, etnik ya da cinsiyet gibi kimliksel taleplerin çakışması) vb. konuları kapsamaktadır. Gerçek dışı çatışmalar ise daha çok psikolojik kökenli olup , önyargılar, etnosentrik ve algısal tutumlar, geçmişte yaşanan travmalar, ideolojik ,dinsel veya kültürel değerlerin çakışması, tezatlıkları ya da bunlar üzerinden kurulan ilişkilerin etkisi ile gelinen duruma göre şekillenmiş çatışmalar olup, mutlak somut sebeplerden dolayı oluşmuş çatışmalar değildir. Dolayısı ile Kimlik temelli çatışmalarla ilgili olarak kimi bazı teorisyenler yalnızca etnik temelli çatışmaları saymakta, bazı teorisyenler de daha çok psikolojik çatışmaları ifade etmektedir., kimlik, insanın kendi benlik duygusuna kendisi hakkındaki duyguları ve fikirlerine (toplumsal, etnik, dinsel, ideojik,cinsiyet ya da sınıfsal) atf yapılarak kullanılmaktadır. Kimlik, en basit ifadesi ile olarak bir şeyin “ne ve kim olduğu, kendisini nasıl tanımladığı; başkalarından nasıl ayırt edip, benzerleri ile nasıl benzeşim kurduğu, ya da başkaları tarafından nasıl tanımladığı” ile ilgilidir. Dolayısıyla da kimliğin tanımı itibari ile birincisi aidiyet hissedilen grup, ikincisi de bu grubun değerleri ve amaçları üzerinden yapıldığı için “sınıfsal, dinsel, ideolojik,” çatışmalar için de geçerlidir. Kimliğe bağlı çatışmalar daha ayrıntılı incelendiğinde yukarıda bahsedilen teorilerin içinde eritilmiş, bazen ayrı ayrı bazen de eklektik biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Kimlik temelli çatışmalar çoğu zaman bu iki etkenin birbirininin tamamlayıcısı oldukları, birlikte ilerleyebildikleri de görülmüştür. Bu kuramlar içindeki kimlik temelli çatışmalarda da iki etken de şartlara bağlı olmak üzere farklı önemde etkiye sahip olmaktadır. Bu çalışmada da kimlik temelli çatışmalar, kuramla ilgili farklı argümanlar ışığında tartışılarak kimlik temelli çatışmaların sebepleri özgün bir yorumla anlatılarak kimlik temelli çatışmaların tek bir sebep üzerinden açıklamak yerine kompleks ve çok etkenli olduğu, bu etkenlerin farklı şartlara göre önem kazandığı iddia edilecektir. kimlik temelli çatışmalarda değişen faktörlerin ayrı oranda etkileri olduğu yani bazı durumlarda ekonomik çıkar ve kaynaklar, bazı durumlarda iktidarın paylaşımı, bazı durumlarda grup kimliğinin tanınması ve kültürel talepleri kapsadığı anlatılacaktır. Kimlik temelli çatışmalarda psikolojik öğelerin de etkisi olduğu gösterilecek, ama bunların genellikle yalnızca psikolojik öğe olmadığı, geçmişte yaşananların etkisi ile algulamalardaki değişimin gelecekteki ilişkileri etkilediği ve çatışmalara sebepsiz yere zemin hazırlayabileceği iddia edilecektir. Psikolojik öğelerin, bazı durumlarda ise önyargılar yüzünden de etkili olabileceği de vurgulanacaktır. Sonuç olarak da kimlik temelli çatışmaların çok bileşenli, kompleks bir yapısı olduğu, çatışmalarda her öğenin etkisinin olabilmesine rağmen, mevcut şartlara göre en önemli çatışma sebepleri değişebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çatışma, Savaş ve Barış, Kimlik , Kimlik Temelli Çatışmalar

* Ankara Üni. Uluslararası İlişkiler Doktora Adayı

Çatışmanın Tanımı

Sosyal bilimlerdeki pek çok kavram gibi “çatışma” kavramı da farklı anlamlar ikame etmeye açık veya benzer anlamlarla yorumlanabilmektedir. Kimi siyaset bilimciler çatışmayı; “değer, güç, statü ve kaynaklar üzerinde hak iddia etmek ve ele geçirmek için rakipleri yok etme ya da kabilesel, etnik, dilsel, kültürel, dinsel, sosyo-ekonomik, siyasal vb. sıfatlar yüklenmiş grupların uyuşmaz amaçlar üzerinden birbirleri ile mücadelesi”¹ olarak tanımlamaktadır. Uluslararası hukuk, sosyoloji, psikoloji ve çatışma (uyuşmazlık) analizi ve çözümü literatürü içinde ise kavramın farklı kullanımları bulunmaktadır.

Kavramlar incelendiğinde, uluslararası hukuk açısından “uyuşmazlığın” (dispute) taraflar arasında hak ya da çıkarlara ilişkin karşıt istek ya da görüşlerin varlığı olarak tanımlandığı ; “çatışmanın” ise daha çok silahlı çatışmalar için kullanıldığı görülmektedir.² Biraz daha ayrıntılı bakıldığında, uyuşmazlığın genellikle bir konu ile ilgili olarak tarafların görüş ayrılıklarının olması ya da çıkarlarının çelişmesi şeklinde tanımlandığı söylenebilir. Çatışma ise tarafların potansiyel tutum ve durumlarının bağdaşmaması veya gelecekte de bağdaşmayacağı öngörülmesiyle güç, kaynaklar, çıkar ya da değerler üzerinden avantajlı duruma gelme amacındaki grupların aralarındaki rekabetin giderek artması ayrıca taraflardan en az birinin ilişkilerinin bağdaşmayacak amaçlar üzerinden yürüdüğü inancında olması olarak tanımlanmaktadır. Uyuşmazlık ile çatışmanın en önemli ortak noktası, nesnel açıdan birbirleriyle bağdaşmayan çıkarların bulunması, bunların da taraflarca öznel olarak algılanmasıdır. Ayrıca, uyuşmazlık genellikle silahlı çatışmanın bir önceki evresi olarak kabul edilmektedir.³ Çatışma sosyolojik açıdan, bireylerin ya da grupların, ekonomik ve politik hedeflerinin, değer yargılarının ve normlarının, çakışması ve ayrışması üzerinden yaşadıkları mücadele, –bazı yerlerde kavga ve savaş gibi terimler de kullanılmıştır- olarak tanımlanmaktadır. Ancak sosyolojik çatışma kuramı içerisinde, çatışmanın sebeplerine ilişkin farklı yaklaşımlar mevcuttur. Yaklaşımların içeriklerine çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinileceğinden, burada yalnızca kavramın tanımlanmasına çalışılmıştır.⁴ Sosyal psikolojide farklı ekoller çatışmayı, ekonomik, kimliksel ya da politik olan bağdaşmaz hedef, davranış, amaç ve inançların çakışması ve ayrışması olarak tanımlar.⁵

Çatışma (Uyuşmazlık) Analizi ve Barış Çalışmaları (ConflictAnalyses and Resolution) literatüründe çatışma, “kaçınılmaz –bazen de uzatılmış- öz çıkarlar, değerler ve inançlar üzerinden verilen mücadele, kavga ve bazen de tepkisel ayrışma”⁶olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca “sinmiş, yaygınlaşmış olan kişiler, gruplar ya da uluslar arası düzeyde benzeşmeyen, ayrışan farklı değerler ve çıkarlar üzerindeki rekabeti temsil eden yapısal (ekonomik ilişkiler, iktidar mücadelesi, kültürel baskınlık ve kimliğin tanınması gibi) ve psikolojik (değer uyuşmazlığı ve önyargıların) etmenlerin de etkisi ile verilen mücadeleler (struggle)” olarak görülmektedir.⁷ Kimi uzmanlar tarafından ise en az iki taraf arasındaki algılanmış, çatışan ve kesişen amaçlar üzerinde gerçekleşmiş, dışa vurmuş ve her zaman şiddet içermesi gerekmeyen mücadelede olarak tanımlanmaktadır.⁸

¹ Kemal İnät, Burhanettein Duran, Muhittin Ataman (ed.), **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Ankara, Nobel Yayın ve Dağıtım, 2007, s – X-XI

² Hesevin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitapevi, 2004, s. 443

³ Özgür Mengiler, **Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü**, Ankara, Platin Yayınları, 2005, s. 17

⁴ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Derya Kömürcü, Osman Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 111-112

⁵ Lee Jussim, Richard D. Ashmore ve David Wilder, “ Social Identity and Intergroup Conflict: Introduction” , Lee Jussim, Richard D. Ashmore ve David Wilder (ed.) ,**Social Identity and Intergroup Conflict** , New York: Oxford University Press, 2001, s. 6-7

⁶ Hugh Mial, Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse, “**Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts**” , Cambridge, Polity Press, 2007, s. 7

⁷ Ho- Won Jeong, **Understanding Conflict and Conflict Analysis** , Los Angles, SAGE Publications, 2008, s. 7

⁸ Muzaffer E. Yılmaz, **Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü: İnsan Uyuşmazlıklarının Kaynakları ve Çözüm Paradigmaları** , Ankara, Nobel Yayın ve Dağıtım, 2005, s. 7

Farklı terimlerle ifade edilse de aslında tüm tanımların benzer anlamlar içerdiği görülmektedir. Benzer durum kavramın İngilizcesi için de geçerlidir. Kelimenin İngilizce farklı farklı karşılıklarının, çoğunlukla benzer veya aynı anlamda kullanıldıklarını görmek mümkündür. “Conflict, dispute, clash, struggle” gibi kelimelerin birbirleri yerine kullanıldığı, “conflict” kelimesinin ise her zaman şiddet içeren çatışmaları ifade etmediği görülmektedir. Ancak çatışma bu çalışmada, çalışmanın temel varsayımı ve incelediği örnek olaylar çerçevesinde, “şiddet içeren çatışma” anlamında kullanılacaktır. Türkiye’de “Conflict Analysis and Resolution” alanı ile ilgili olarak Sabancı Üniversitesi çatısı altında bir yüksek lisans programı açılmış, isim Türkçeye “Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü “ olarak çevrilmiştir. Kullanılacak terimin zorluğu özellikle de Türkçe kullanımında yaşanabilecek sıkıntılarla ilgili olarak halen bölümün öğretim üyesi olan Ayşe Betül Çelik yazdığı bir makalede bu konuya dikkat çekmiştir.⁹

Çatışma ya da uyuşmazlık terimlerinin kullanımına kavramsal açıdan bakmak da gerekmektedir. Çatışma analizi ve çözümü üzerine çalışan isimlerin başında gelen isimlerden biri olan J. Burton normlar, ilişkiler, diğer devlet, grup ya da kişilerin farklı konularda karar vermelerini etkilemek ve ya somut hedefler üzerinden yapılan meydan okuma hatta yok etmeye kadar varabilecek mücadeleleri çatışma olarak tanımlamaktadır. Daha kolay çözülebilecek, henüz şiddete dönüşmemiş (amiyane tabir ile soft) konuları ise uyuşmazlık olarak tanımlamaktadır.¹⁰

Bu arada “Çatışma Analizi ve Çözümü (ya da başka bir ifade ile Barış Çalışmaları)” ile ilgili bilimsel çalışmaların başlaması II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı ve ağır sonuçları, savaş sonrası dönemde artan nükleer tehditlere karşı bir arayış olarak kurulmaya başlanmasına tekabül etmektedir. Ama asıl çabaların ve kuruluşunun I. Dünya savaşı sonrası dönemden itibaren başladığı görülmektedir. Tarihi açıdan 1950’li yılları kuruluşu, 1960 ile 1970’li yılların inşası ve 1990 sonrası dönemin ise yeniden inşa olarak üçe ayrılabilir alan, çatışmaların analizini yaparken sosyolojik metotlardan, psikolojik ve psikanalitik çıkarımlara, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilere kadar farklı alanlardan yararlanarak disiplinler arası bir yaklaşım olmuştur. Akım kurulmasından itibaren Soğuk savaş döneminde daha çok devletlerarası, 1990’lı yıllardan itibaren ise devletlerin içindeki çatışmalar üzerine çalışmıştır. Farklı alanlardan gelen isimlerden kurulu olduğundan zaman zaman bireyler arası, aile içi, şirketler içi ve şirketler arası, partiler arası sorunlara da çözüm bulunulması amaçlı çalışmalar da yapmışlardır. Çatışmaların çözüm yolları aranırken de geleneksel uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi yöntemlerinin ötesine geçip normatif uygulamalar denenmiştir. Kuzey Amerika ve İskandinav Avrupa’sı olmak üzere iki güçlü ekolden, Kuzey Amerika ekolü sorunların analizi ve çözümünde daha çok pragmatik, geçici çözümlere yöneldiği için “pragmatik”, İskandinav ekolü ise tarihselci, normatif ve yapısalcı analizler ve kalıcı çözümlere yöneldiği için yapısalcılar olarak anılmaktadırlar.¹¹

Çatışmaların her ne kadar birey, grup ya da devletlerarası seviyeleri inceleniyor olsa da, bu çalışmanın ana konusu gereği daha çok makro çatışmalar olarak kabul edilen sosyal kimlik grupları arasındaki iç toplumsal çatışmalar, iç savaşlar ya da sosyal kimlik gruplarının etkisi ile devletlerarası hale dönüşebilen savaşlarla ilgili teorik varsayımlar da incelenecektir.¹² İç savaş ve toplumsal çatışmalara değinmişken, bu tanımların literatür içindeki kullanımını yerinde olacaktır. Bir devletin içindeki çatışmalar i tanımlamak için “iç savaş” ve “toplumsal çatışma” gibi kavramlar kullanılsa da

⁹ Ayşe Betül Çelik, “ Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları”, Nimet Beriker (ed.), **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s.163

¹⁰ John W. Burton., **Violence Explained: The Sources of Conflict, Violence, and Crime and Their Prevention**, Manchester: Manchester University Press, 1997, s. 9-11

¹¹ Charles Webel, “ Toward a Philosophy and Metaphilosophy of Peace”, Charles Webel, Johan Galtung(der.), **Handbook of Conflict and Peace Studies**, New York, 2007, Routledge, s 3-12 ;

Hugh Mial, Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse, “**Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts**” , s 25-40 ;

Nimet Beriker, “Giriş”, **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. X-XII

¹² Tarihin farklı aşamasındaki savaşların nedenleri ve yapılaş türlerinin birbirinden farklı olduğu, özellikle Savaş sonrası dönemdeki çatışmaların daha çok devletlerin kendi içlerinde (intra wars) yaşanan ve kimlik odaklı çatışmalar olduğu görülmektedir. Hugh Mial, Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse, “**Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts**” , s. 44-47

çok genel farklılıklarının olmadığı, olarak ikisinin de benzeştikleri ve zaman zaman birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir. Yine de kullanımları açısından tanımlamalara bakıldığında; “İç savaş” daha çok bir ya da birden çok grubun farklı nedenlerle mevcut devlet otoritesine karşı ya da devlet otoritesinin yıkıldığı durumlarda gruplar arası yapılan çatışmalar olarak tanımlanmaktadır. İç savaşa benzer şekilde “toplumsal çatışma” ise toplum içindeki grupların benzer şekilde farklı sebepler üzerinden yaptıkları çatışmaları tanımlarken, toplumsal çatışmaların yarattığı kargaşa ortamının devlet otoritesini yok ederek ikinci bir evre olarak iç savaşa dönüşeceği söylenmektedir.¹³

Çatışma Türleri

Çatışma türlerine dair ayrımlar, çatışmanın tarifine uygun paralellik arz eder; yani üzerine anlaşılan, kabul edilmiş gruptan yapılmadığı görülmekle birlikte, yapılan ayrımların benzer olduğu görülmektedir. Genel olarak çatışma türleri üzerinde yapılan ayrımların gerçekçi (realistic, rational, tangible) ve gerçek dışı (irrational, intangible, unrealistic) uyumsuzluklar altında ikiye ayrılmaktadır. Aslında bunları daha geniş bir çerçevede akılcı ya da irrasyonel ve duygusal tutumlar olarak da ikiye ayırmak mümkündür. Gerçekçi olarak ifade edilen uyumsuzluk türleri daha çok çıkar, iktidarın ve ekonomik kaynakların dağılımı, kültürel ya da politik haklar, kimliksel anlaşmazlıkların(daha başka bir ifade ile dinsel, ideolojik, etnik ya da cinsiyet gibi kimliksel taleplerin çakışması) vb. konuları kapsamaktadır. Gerçek dışı çatışmalar ise daha çok psikolojik kökenli olup, önyargılar, etnosentrik ve algısal tutumlar, geçmişte yaşanmış travmalar,¹⁴ ideolojik, dinsel veya kültürel değerlerin çakışması, tezatlıkları ya da bunlar üzerinden kurulan ilişkilerin etkisi ile geline duruma göre şekillenmiş çatışmalar olup, mutlak somut sebeplerden dolayı oluşmuş çatışmalar değildir. Burada belirtmelidir ki, gerçekçi ve gerçek dışı sebeplerden dolayı oluşan çatışmalar olmak üzere çok keskin çizgilerle ayırım yapılmamalıdır. Çünkü ileride daha ayrıntılı şekilde üzerinde durulacağı üzere farklı sebepler birbirini besleyebilmekte, geçmişte gerçekçi sebeplerden ötürü yaşanmış olduğu iddia edilen bir olay gelecek kuşaklar için maddi boyuttan çıkıp psikolojik kökenli çatışmalara yol açabilmekte ya da psikolojik kökenli etkenler zaman içinde çok basit sebeplerden dolayı gerçekçi çatışmalara evrilebilmektedir.¹⁵ Çatışma türlerinin sınıflandırılmasındaki değerlendirmelerin de tartışmalı olduğu belirtmelidir. Örneğin Johan Galtung, çatışma üçgeni verdiği sınıflandırmada yapısal, davranışsal ve algısal bir ayrıma gitmiş, bunların her birinin çatışma türü açısından farklı olmasına rağmen çatışmaya göre etkenlerinin değişebildiğini söylemiştir.¹⁶ Kimi kaynaklar değer ve normların yol açtığı çatışmaları da gerçek sebepli çatışmalar olarak tanımlarken, kimileri yukarıdaki ayrımı tercih etmiştir. Bu çalışma da değerlerin çatışması somut veriler üzerinden yapılan bir mücadele olmadığından irrasyonel çatışma kategorisinde değerlendirilecektir. Çatışma türlerini oluşturan öğelere bakıldığında;

¹³ Graham Evans ve Jeffrey Newnham, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, çev. H.Ahsen Utku, İstanbul, 2007, Gökkuşbu Yayınları, s. 292-294 ve 606-607

¹⁴ “Seçilmiş Travma ve Övünç” kavramlarına değinmişken, bu literatür içerisinde sıkça kullanıldığı için açıklamakta yarar olduğunu düşünmekteyim. Bu kavramları Politik Psikiyatri çalışan Vamik Volkan ortaya atmıştır. Seçilmiş travmayı “ötekilerin” elinden çıkan, geniş grup kimliğinin tamamında büyük ölçüde insan, toprak, prestij ve onur kaybına yol açan çaresizlik, mağdurlaşma, utanç ve aşağılanmışlık duygularını yaratan tarihsel bir olayın zihinsel temsili olarak tanımlamaktadır. Seçilmiş travmaların gruplardaki “bizlik” duygusunu pekiştirerek geniş grup kimliğinin oluşumunda önemli etkiye sahip olduğunu, bu travmaların her zamana seçilmiş travma olarak evrilmediğini, bazen yeni yaşanmış zulümler geçmişte yaşananların yerine geçerek ya da liderler tarafından bunu yandaş ve destek sağlamak amaçlı canlandırıldığını söyler. Ötekiler tarafından gelebilecek yeni bir tehlike baş gösterdiğinde bugünkü kuşak, grup kimliğini pekiştirmek ve tehditle yüzleşebilecek şekilde güçlendirebilmek amacı ile grubun seçilmiş travmasını yeniden canlandırdığını, bunun da içe kapanmama, intikam hissi ve düşmanlık duygusu ile kolayca çatışma yaratacağı ya da mevcut olan ufak çaplı çatışmaları da şiddetlendirerek arttırabileceğini söylemektedir. Seçilmiş travmalara, Yahudilerin İsrail’den kovulmaları, Siiler için Hüseyin’in öldürülmesi, Ermeniler için tehirci, Türk –Yunan savaşlarının Kıbrıs sorununun kökenlerini oluşturması olarak örneklendirir. Vamik D. Volkan, **Kimlik Adına Öldürmek**, çev. Medine Banu Büyükkal, İstanbul, Everest, 2009, s. 238–240

¹⁵ Ho- Won Jeong , **Understanding Conflict and Conflict Analysis**, s.9-12

¹⁶ J.Galtung, “ **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization**”, London: 1996, SAGE Pub., s 62

Çıkar Çatışmalarının 1; tarafların belli amaçlar üzerinden kendi kazançlarını diğer tarafların kaybetmesi şeklinde algılanan rekabete dayanan, maddi kaynaklar ve kimliksel/ statüsel kazanım amaçları olarak ikiye ayrılabilen amaçlar üzerinden yapılan çatışmalardır. *İlişkisel Çatışmalar*; genel olarak tarafların aralarına güven duygusunun bulunmaması, düşmanlık hissi, olumsuz algılar, eksik iletişim ve mağduriyet egoizminden doğan psikolojik kökenli çatışmalardır. *İdeoloji/ Değer Çatışmaları*; birbiri ile çatışan değer veya dünya görüşlerinden kaynaklanan çatışmalardır. Bu çatışmalar, sosyalleşme ve idealleştirme süreçlerinin etkisi ile benliğin bir parçası haline gelen inanç ve görüşlerin, kimliği bütünlemesiyle algılanan dış tehditlere karşı güçlenen kimliği ateşli biçimde savunmak ve inanmaktan kaynaklı sahiplenilen değerlerin diğer değerler, inançlar ve normlar ile farklılaşması, tezatlıklar göstermesi ile ortaya çıkmaktadır. *Yapısal Uyuşmazlık ve Çatışmalar*; bireylerin kontrolleri dışında oluşan maddi kaynakların adaletsiz dağılımı azınlık gruplarının politik süreçlerden dışlanmaları, kültürel şiddet gibi yapısal sorunlardan kaynaklanan çatışmalardır.¹⁷

Çatışma Analizi ve Kuramları

Öncelikle genel – geçer literatürü çalışan isimler tarafından kabul görmüş, kuramlaştırılmış bir çatışma literatürü olduğunu söylemenin zor olduğu belirtilmelidir. Bunda daha önce de üzerinde durulduğu üzere alanın naif olması, tartışmaların yeterli olgunluğa gelmemesinin de etkisi fazladır. İlginç olan bazı kaynaklarda geçen kuramlara başka kaynaklarda hiç rastlanmaması ya da benzer kuramların daha farklı, hatta bazen de çelişir şekilde işlenmesidir. Aynı şekilde farklı kuramların sıralandığı iddia edilen kaynaklarda da, sıralanan kuramların birbiriyle iç içe oldukları, kullanılan teorilerin birbirinin tekrarından öte geçememesi ya da tamamlayıcıları olmaları da görülmektedir. Buna rağmen en genel kabul edilen ve kullanılan ayırım “ etnolojik, yapısal ve psikolojik- psikiyatrik” olmak üzere üç farklı akım ve bu akımların alt dallarıdır.¹⁸ Buradan hareketle çatışma kuramları incelendiğinde çatışmaların genel çerçevede sosyal, psikolojik ve biyolojik kökenlerinin olduğu iddiaları vardır. Yapısal sorunlarla ilişkili olan çatışmalar, sosyo-ekonomik şartların farklı grupları karşı karşıya getirmesi olarak gösterilirken, psikolojik araştırma geleneği ise bunların asıl olarak gruplar arası etkileşimden dolayı geliştiğini söylemektedir. Gruplar arası rekabetin kökenlerinde sosyal şartların, tarihsel gelişmelerin, ekonomik ilişkilerin yanında otorite ve politik hiyerarşi, grupların statüsü, kaynakların ve iktidarın adaletsiz dağılımı da etkilidir. Yukarıda sayılan ayrımlara rağmen, çatışma analizi yapılırken eski kuşak kuramcılar aksine yeni kuşak, çalışmalarda kuramların bütüncül bir eklektizm biçiminde iç içe geçerek çok yönlü boyutların incelendiği görülmektedir. Analiz yapılırken de üzerinde durulması gereken en önemli noktaların başında, her yerin nevi şahsına münhasır şartlarının olduğu, öne çıkan etkenlerin farklı olabileceği, bu yüzden de genel geçer değerlendirmelerden önce incelenen yerin kendine özel şartlarının ışığında değerlendirme yapılması gerektiğidir.

Bu yüzden de hem çalışmanın temel varsayımının hem de yukarıda sayılan üç yaklaşımın benzerlikleri yüzünden üçlü ayırım yerine etnolojik, psikanalitik ve psikolojik öğeler birlikte; yapısal sorunlar ise alt başlıklarıyla daha ayrıntılı olarak incelenecektir. Ama özellikle genel kabul görmüş kuramların üzerinde daha ayrıntılı durulacak, çalışmanın temel varsayımından dolayı kimlik çatışması hakkındaki tartışmalar üç ana akımın dışında genel kapsayıcı olarak tartışılacaktır.

¹⁷ Muzaffer E. Yılmaz, “Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü: İnsan Uyuşmazlıklarının Kaynakları ve Çözüm Paradigmaları” s. 9–22

¹⁸ Bakınız: Morton Deutsch, “ Introduction”, Morton Deutsch, Peter T. Coleman, Eric C. Marcus (ed.), **The Hand Book of Conflict Resolution: Theory and Practice**, San Francisco, Jossey- Bass Press, 2006 , s.1-19 ; Ho- Won Jeong , a.g.e, s. 25-62 ; ; C.R. Mitchel, “ Evaluating Conflict” , **Journal of Peace Search** , Cilt 17, No 1, s. 61-73; Arthur A. Stein, “ Conflict and Cohesin: A Review of the Literature”, **Journal of Conflict Resolution**, Cilt 20, Sayı 1, 1976, s.143-172

Biyolojik ve Psikiyatrik İddialar

37 Biyolojik iddialar daha çok insan doğası ile ilişkilendirilmiş, insanın saldırgan, hırslı, güç peşinde koşan, güce karşı doyumсуuz olduğu iddiasından gelmektedir. Biyolojik kökenli çatışma kuramlarının özüne bakıldığında etolojist Lorezn'in saldırganlık ve şiddetin dolayısı ile de çatışmanın içgüdüsel olduğu varsayımından türetildiği görülmektedir. Lorenz, hayvanlar üzerinden yaptığı çalışmaları insanlara yorumlamış, çatışmaları ve şiddeti insan doğası ile ilişkili olduğu temel savı üzerinden, insanı saldırgan, hırslı, güç peşinde koşan, güce karşı doyumсуuz varlıklar olduğunu iddia etmiştir.¹⁹ Bu davranışlarının kökeninde ise yaşam kaynakları, bölgeleri üzerinden verilen hayatta kalma mücadelesinin dönüşümünün "insan doğası" haline geldiğini, yani mücadele, şiddet, çatışma ya da savaşın bilinçdışı, içgüdüsel ve öğrenilmemiş dürtülerle olabileceği iddiasıdır.²⁰ Lorenz'in içgüdüsel saldırganlık kuramı ile ilgili olarak, hayvanların kendi türleri ile mücadele içinde olmaları gözlemini insanlara da uyarlamış olduğu görülmektedir. Ancak, Lorenz'in yazılarının satır aralarında göze çarpan önemli bir ayrıntı; saldırganlığı içgüdüye bağlamış olsa da hem insanları hem de hayvanları saldırıya iten, belki de içgüdüleri harekete geçiren sebeplerdir. Bunlar bazen kendi sınırlarını savunmak iken bazen ihtiyaçlarını ve grup üyelerini dış tehditlere karşı korumak olabilmektedir. Yani aslında grupların durduk yere şiddet içeren mücadelelerin başladığı anlamı çıkarılmaya da bilir. Lorenz ile ilgili diğer bir önemli nokta saldırganlığın ve ölümcül mücadelelerin tür içinde yaşanıyor olsa da, çoklu yani gruplar arası çatışmaların türün farklı grupları arasında yaşanıyor olduğu söylenebilir, buradan da kimliklere gönderme yapılabilir.²¹ İnsanın doğası ile şiddet ve çatışmanın iç içe olduğunu savunan bazı yazarlar, Psikolojik ve Psikiyatrik kuramlar kısmında anlatılacak olan Freud'un varsayımlarına da gönderme yaparak insani kişiliğin kendi iç dünyasında, kişiler arası ya da gruplar arası çelişkiler ve çatışmaların psikolojik boyutunu ön plana çıkarmaktadırlar. Çatışmaların asıl olarak psikolojinin güçlü etkisi ve insanın içgüdüsel yapıları ile ilgili olmasına ve durumsal şartların etkisiyle bağlantılı olduğunu iddia ederek, bu durumun daha da yoğun yaşanabildiğini ve kontrol dışı bir hala dönüşüp soykırıma kadar varabilecek şiddet içeren mücadelelere vardığını söylemektedirler.²² İnsanın doğasına ilişkin kuramı eleştirerek geliştiren bazı isimler, çatışmaların salt bilinçdışı ve insan doğasının özelliği olarak görülmemesi gerektiğini, asıl altında yatan sebeplerin dikkate alınması gerektiğini, etnik, dinsel, kültürel ve özellikle de ekonomik kaynaklı sosyal Darwinizm'in etkisi ile olduğunu vurgulamaktadırlar.²³

Psikolojik ve Psikiyatrik İddialar

Psikiyatrik iddialar Freud'un insanın bilinçaltının dış dünyaya yansıtıldığı, bilinçaltı mekanizmalarla bilinçaltındaki öfkenin şiddet ve uyuşmazlıklar yaratılarak boşalabildiğini, bu nedenle de kolektif bilinçaltıları savaş ve çatışmalarla rasyonel olmayan kendini gösterebileceği varsayımından türetilmiştir. Daha sonraları "Neo psikanalitik" olarak tanımlanan akım ise Freud'un bazı temel varsayımlarını, özellikle de psikiyatrik ve psikolojik temellendirmelerini kabul etmekle birlikte nedenler konusunda daha farklı bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Vamık Volkan'ın öncülüğünü yaptığı bu akım, çatışmaların kökenlerinin insan doğası ve gelişimi ile ilgili olduğunu; insanların dünyaya boş bir ayna gibi gelip düşman ve dost imgelerine ihtiyaçları olduğunu söyler. Psikolojik açıdan rahatlamak için beğendiklerine dost imgesi yapıştıırken olumlu bakar, beğenmediklerine ise olumsuz

¹⁹ Muzaffer E. Yılmaz, **Savaş ve Uluslararası Sistem**, Ankara, 2010, Nobel Yayın Dağıtım, s. 8-9 ; Arthur A. Stein, " Conflict and Cohesin: A Review of the Literature", **Journal of Conflict Resolution**, Cilt 20, Sayı 1, 1976, s. 146-150

²⁰ Her ne kadar insan doğasının kötülüğü ekolojistler tarafından anılmış olsa da, siyaset felsefesi veya uluslararası ilişkiler teorileri içinde de felsefi olarak benzer argümanların olduğunu belirtmek gerekir. Burada yapılan ayrımın "daha çok bilimsel" araştırmalara dayandırıldığından tercih edildiği düşünülmektedir.

²¹ Bakınız: Konrad Lorenz, "Ecco Homo (İşte İnsan)", çev. Mustafa Tüzel, s.65-76, "Saldırganlığın Spontanlığı", çev.Müjgan Şahinoğlu, s. 165-168, **Cogito**, Sayı.6-7, Kış- Bahar, 1996

²² Ho- Won Jeong , a.g.e., s.45

²³ A.g.e., s. 45-47

bir düşman imgesi yaratır. Düşman imgesi seçmek kişilerin gelişiminin bir parçasıdır ve çatışma doğurabilmektedir. Bireyler hasımlara istenmeyen şeyleri doldurur, hasımlık daha sonra farklılığa dönüşebilmektedir.²⁴ Aslında V. Volkan'ın bu benzetmesi, Lacan'ın insanın kendisini bulması ve tanımlamasında örnek gösterdiği ayna benzetmesini andırmaktadır. Volkan'ın toplumlar arası çatışmalarda sosyo-psikolojik öğelere dikkat çektiği nokta ise özü itibari ile geçmişte yaşanan travmatik acıların bıraktığı çok büyük etkilerdir. Volkan, geçmişte yaşananların, kuşaktan kuşağa çoğu zaman da abartılarak aktarılmasıyla grup kimliğini oluşturan parçalarından biri haline geldiğini, bu olayların bıraktığı etkiler ve abartılarak oluşan mitleri ile olayı yaşamayan insanlar bile psikolojik açıdan etki altına girerek diğer gruplara karşı düşmanlık ve intikam hissi beslediğini iddia etmektedir. Dolayısı ile bu etkenler uyumsuzluklara (özellikle de ilişki uyumsuzluklarına) neden olabilmektedir.²⁵ John Dollard; Freud ve Lorenz'in varsayımlarına eleştirel yaklaşarak saldırı ve şiddetin dolayısı ile de çatışmanın illaki insan doğası ya da içgüdüleri ile ilgili olmadığını iddia etmiştir. Dollard, aslında bireyler ya da grupların maddi ve manevi amaçları sebebi ile zaten insan doğasında var olan şiddete yönelerek çatışmaya girdiklerini söyleyerek daha farklı bir bakış açısı getirmiştir.²⁶ Buradaki önemli noktalardan biri de Dollard'ın şiddetin insan doğasında var olduğunu kabul etmesine rağmen, ortaya çıkmasının ya da devamlılık arz ederek çatışmaya dönüşmesinin hedefler ve çıkarlarla bağlantılı olduğudur. Dollard'ın bu bakış açısı ileriki bölümlerde değinilecek olan kimi başka kuramlar ile benzeşmektedir.

Her ne kadar kuram içinde biyolojik, psikiyatrik ve psikolojik gibi bir ayrım içine gidilmiş olsa da temellendirme noktalarının farklı olmasına rağmen hepsinin ortak tartışma noktası çatışma eğiliminin insanın doğasından kaynaklanan bir şey mi yoksa farklı etkenlerin etkisi ile mi geliştiğidir.

Psikolojik teorilere bakıldığında önceleri Muzaffer Şerif'in "*gerçek çıkar çatışmaları*" olarak nitelendirdiği, bireylerin veya grupların ister kimlikleri isterse de kendileri ile ilgili tanımlamalar, aidiyetlikleri üzerinden yaptıklarını iddia ettikleri çatışmaların aslında çıkarlar üzerinden birbirleri ile çatışma ve mücadele içinde oldukları tezi kabul görmüştü. Yalnız, sonrasında Leon Festinger'in "*sosyal karşılaştırma teorisi*" içindeki bireylerin, iletişim içinde oldukları ve kendilerine benzer kişilerle karşılaştırma yapıp onların durumuna göre reaksiyon geliştirme varsayımı 1960 ve 70'li yıllarla H. Tajfel ve J.C. Turner tarafından geliştirilip grup düzeyinde incelenmeye başlanmış, bir bakıma da M. Şerif'in varsayımları sarsılmıştır. Festinger, insanların karşılaştırma yaparken de kendileri dışındakilerden ziyade kendilerine yakın olanlarla karşılaştırma yaptıklarını söylemektedir. Buna sosyal karşılaştırma denmektedir. Bu teorinin devam ettiricileri özlük, benlik gibi kavramları da eklemişler ve insanların kendilerini objektif olarak değerlendirmek istediklerini, ama aynı zamanda iyi, doğru, üstün olduklarını da keşfetmek istediklerini söylemektedir. Bir başka psikolog Wills, Festinger üzerinden giderek insanların iyi olma duygularını kendilerinden daha kötü olan kimselerle karşılaştırma yaparak sürdürebileceklerini ileri sürmektedir.²⁷ Tajfel ve Turner'in "*minimum grup paradigması*" adını verip daha sonraları geliştirerek "*sosyal kimlik teorisi*" olarak literatüre kazandırdıkları kuram, herhangi bir sorun hatta iletişim olmasa dahi insanların suni olarak gruplara ayrılıp kendileri dışındakilere karşı olumsuz imajlar yükleyerek onlara karşı ayrımcılık ve şiddet uygulayıp etnosentrik davranışlar gösterdiklerini iddia etmektedirler. Burada kast edilen şiddetin daha çok doğrudan şiddet olsa da farklı şiddet türleri olduğuna değinilmelidir.²⁸ Psikolojik Teoriler daha

²⁴ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Muzaffer Ercan Yılmaz, 2006, s.46-54 ; Vamık D. Volkan, **The Need to Have Enemies and Allies**, Northvale, N.Arinson Inc., 1998

²⁵ Ho- Won Jeong , a.g.e., s.48-49

²⁶

²⁷ Aktaran: Nuri Bilgin, **Kimlik İnşası**, İzmir, Aşina Kitap, 2007, s.111-113

²⁸ Şiddet türlerine ayrıldığı için literatür içindeki hakim şiddet ayrımına da bakmak gerekmektedir. Galtung, şiddet türlerini "*doğrudan, yapısal ve kültürel*" olmak üzere üçe ayırmaktadır. Galtung, "*doğrudan şiddeti*" ölüm, işkence gibi gözle görülen somut şeyler üzerinden tanımlarken "*yapısal şiddeti*" gruplar arası eşitsizliklere yol açan, ekonomik ve siyasal olarak grup ya da kişilerin gelişmelerine engel olan şiddet olarak tanımlamış bunun da ileride doğrudan şiddete yol açabileceğini, doğrudan şiddetten daha büyük ve yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini söylemiştir. Yapısal şiddete örnek olarak da farklı kimlik gruplarının maddi ve manevi kaynaklara ulaşmada ayrımcılığa uğramalarını, siyasal temsil ve tanınmaların olmamalarını yapısal şiddete örnek gösterir. Son olarak da "*kültürel şiddeti*" toplum içindeki bir grubun kültürel hegemonyasını söylemler, semboller vb. şeylerle

sonraları M.B. Brewer, 2000'lerin başından itibaren kıyaslamalar sonucunda ortaya çıkabilecek negatif sosyal kimliğin de tek başına çatışmalar için yeterli olmayabileceği, grupların arasında gizli veya açık çıkar çatışmaları, derin kültürel farklılık, ideolojik saplantı gibi başka dinamiklerin çatışmalara yol açabileceğini söyleyerek iki akımın bir nevi sentezini yapmış oldu.²⁹

39 Dolayısı ile de psikolojik kökenli iddialar için; uyumsuzluk ve çatışmaların her zaman rasyonel çıkar çatışmalarından ortaya çıkmayacağı temel varsayımının olduğu söylenebilir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda üstünlük ya da zayıflık algısının, suni yollarla oluşturulabilecek gruplaşmaların yansması olarak önyargı, olumsuz algılamalar ve etnosentrizm üzerinden çıkabilecek çatışmalar ile bunların tek başlarına yeterli olmadığı, çıkar çatışmaları, politik ya da kültürel baskınlık gibi sorunların psikolojik yansması şeklinde yaşanabilecek çatışmalar olmak üzere iki temel varsayımdan bahsedilebilir. Aslında bu kuramın iki ayrı tartışma üzerinden ilerletildiği görüls bile aslında iki kuramında iç içe olduğu, birbirlerinin tamamlayıcısı ve tetikleyicisi oldukları söylenebilir.

Yapısal Yaklaşımlar

Yapısal yaklaşımlar, çatışmaların kökeninde ekonomik, politik, kültürel ve statüsel ihtiyaç ve çıkarlar üzerindeki eşitsizlikler ve ayrımcılık ile fırsatlar, kaynak, iktidar ve çıkarlara ulaşma amacı üzerinden verilen çatışmaları inceler. İçindeki bazı kuramların büyük kısmı daha önce bahsedilen kuramlardan beslenmekle birlikte esas kaynağı başka etkenlerle açıklamaktadır.

1) Sosyolojik Teoriler

“*Yabancılaşma ve Modernleşme*”: Sosyolojik Teoriler içindeki kuramlardan birisi “*modernite ve yabancılaşma*” ile ilgili kuramlardır. Hızlı endüstrileşme ve modernleşmenin çelişkili sonuçlarını irdeleyen bu kuramı Marks’tan, Durkheim ve E. Fromm’a kadar değişik isimler benzer şekilde irdelemişlerdir. K. Marks “yabancılaşma” olarak tanımladığı ve endüstri devriminin sonucu olarak insanların yaptıkları ürünlerden uzaklaşarak, kontrol edemedikleri bir yapının küçük bir ögesi olarak kendi üretme duygusu ve emeğinden yoksun kalması ile yaşadığı yabancılaşma ile mutsuz olacakları bu durumun da onların iç dünyalarında yaşadıkları “travmaları” hayatlarına yansıtarak kolayca şiddet ve çatışma içine girebileceklerini öngörmüşken Durkheim ve özellikle de Fromm Rönesans, reform ve ardından gelen modernite ile başlayan gelişim sürecinde insanları yüzyıllardan bu yana çevreleyen psikolojik duvarlar yıkılırken, çelişkili biçimde tabuların yıkılmasının sonucunda onların doğurduğu psikolojik güvenlik duygusu kaybolduğunu, insanların doğru ve yanlış ayrımı konusunda yaşadıkları çelişkilerin, kopan bağlar, zayıflayan kontrol mekanizmalarının sonucu olarak mutsuz zayıf ve endişeli hale gelmiş olduklarını vurgulamıştır. Bu durumun insanların aşırı iş bağımlılığına, madde bağımlılığına, radikal dinci akım ve ideolojilere yönelmelerine neden olduğunu, güven bunalımından kaçışın bir diğer yolu olan şiddet ve çatışmayı kolayca doğurabileceğini iddia etmektedirler. İnsanların maddi ihtiyaçların yanında, saygı, sevgi güvende olma gibi manevi ihtiyaçlarının altı çizilmektedir.³⁰

Modernleşmenin çatışmalara yol açacağı yönündeki bir diğer argüman ise modernleşme ile birlikte farklı kimliklerin tek bir kimlik inşası altında eritmeye çalışılması, kaynaklar, iktidar ve sosyo-kültürel yaşamdan ya mahrum edilmeleri ya da dengesiz biçimde yer almalarının neticesi olarak da çatışmanın kaçınılmaz biçimde doğacağı iddiasıdır.³¹

“*Sınıf veya İktidar Çatışması*”, Siyaset sosyolojisi içinde çatışma, önceleri sosyal değişim ve dezentegrasyon yani çözülme sürecinin olumsuz yansması üzerinden değerler ve normların etkili olduğu kültür odaklı konumlandırılırken daha sonraları özellikle de “yapısal –işlevselci” sosyoloji akımının etkili olmasıyla birlikte değerler ve normların etkisi yadsınmamakla birlikte, merkezi konuma ekonomik ve yapısal öğeler konulmuştur. Yani, çatışmanın, kaynakların, sınıfsal

---

sağlamaları, diğer grupların kültürel değerlerini bastırmaları ya da küçümsemeleri, değersizleştirmeleri olarak tanımlar. Aktaran; Ayşe Betül Çelik, a.g.e., s.167

²⁹ Muzaffer E. Yılmaz, 2006, s. 40-51; Muzaffer E. Yılmaz, 2010, s.15-17

³⁰ Muzaffer E. Yılmaz, 2006, s. 40-51; Muzaffer E. Yılmaz, 2010, s. 15-17

³¹ Ayşe Betül Çelik, a.g.e., s. 167-168

pozisyonların, statüsel tanınmanın, ideolojik tutumların, etnik veya dinsel benlikler üzerinden kendilerini tanımlayan grupların güç mücadelesinin uzlaşmaması ya da farklılaşması üzerinden yaşandığını vurgulamaktadır.³² Ayrıca, 1960'lı yıllarda döneme damgasını vuran kadın hakları, yurttaşlık hakları, savaş karşıtlığı gibi konuların da etkisi ile ortaya çıkan ve toplumsal çatışmaya neden olan toplumsal ayrışmanın önemini de bu akımlar içinde sıkça vurgulamaktadır. Sosyolojik çatışma ile ilgili olarak dört akım sayılabilir bile esas itibarı ile Marksist ve Weberian düşünceler üzerinden ilerletildikleri için iki ana akım – bu akımların dışında da çatışma kuramları olsa da tartışmalar ana akımlara bağlı kaldığından alt başlıkları içinde değerlendirilecektir- üzerinden yapılmaktadır. Bu ana iki kurama bakıldığında; “Marksist çatışma kuramı”, Marks’ın toplumsal uyumsuzlukların kökeninde sosyal sınıflar arası çatışmaların yattığını, tarihin ayrıcalıklı ve ayrıcalıksız olmak üzere ayrışan iki sınıfın arasındaki eşitsizlikler yüzünden ortaya çıkan çatışmalar üzerinden ilerlediğini söylemesine dayandırılır. İleride de değinileceği üzere Marks, farklı grupların iktidar araçları üzerine verdikleri mücadeleyi tamamen yok saymamakla birlikte, sınıflar arası ekonomik odaklı mücadelenin arka planında bırakmıştır.³³ Ayrıca, Marksist teori içindeki “altyapı- üstyapı metoforu” ile de kültürel odaklı olduğu iddia edilen mücadele ya da çatışmaların zaten “burjuva devletin” eli ile ya da ona karşı yapılan mücadeleler olduğu da söylenebilir. Her ne kadar Ortodoks Marksist teori salt sınıf mücadelesi dikotomisi üzerinden çatışmaları açıklasa da post-yapısalcı ya da post- marksist akımlar, Weberci çatışma kuramlarına benzer şekilde, tartışmaların salt sınıf çatışması üzerinden sınırlı kalmaması gerektiği, sınıf mücadelesi ile din, kültür, cinsiyet ya da etnisite gibi kimlik odaklı konuları da sınıfsal mücadelelere ve tartışma alanlarına eklemişlerdir.

“Sömürgecilik ve Sömürgecilik Sonrası”, John A. Hobson, R. Luxeburg, ile I.Lenin gibi isimler Marks’ın tezlerini ilerleterek uluslararası çatışmaların da kapitalist yayılma ile bağlantılı olduğunu söylemişler, bunu emperyalizm teorisi olarak ifade etmişlerdir. Bu teorinin izinden giden birçok Marksist, I. Dünya Savaşını bu teori ile açıklayarak gerek toplumsal çatışmalar gerekse onun uzantısı olarak uluslararası savaşlarda kapitalizm ve onun yol açtığı sınıf çatışmasının, sömürgecilik ile ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir.³⁴ M. Hechter gibi kimi Marksist yazarlar da, kapitalizm içindeki eşitsiz gelişimin, devleti yöneten dominant grupların eliyle çevredeki azınlık gruplarının “iç sömürgecilik” olarak sosyo-kültürel, politik ve özellikle de ekonomik açıdan sömürünün bir başka tezahürü olduğunu vurgulamışlardır.³⁵ İç sömürgeciliğe benzer yorumlar, çatışmaların analizi ile ilgili yaklaşımlarda, farklı vurgularla da olsa hem “temel ihtiyaçlar” ile “kimlik” çatışmaları içerisinde de geçmektedir.

Marksist yaklaşım ile diğer sosyal çatışma kuramları arasındaki en belirgin farkın Marksizm’in ilerlemeci tarih algısının diğerleri içinde olmaması olarak gösterilebilmektedir.³⁶

Yani, diğer çatışma kuramları sosyal ve siyasal çatışmaları toplumsal hayatın kaçınılmaz ve sürekliliği içinde ele alırken sınıf çatışması başat konumda değerlendirilmemekte siyasal iktidarın, ekonomik çıkar farklılıklarının yanında, ırk, cinsiyet, din, dil gibi başka faktörlerin de çatışma kaynakları olduğu iddiasıdır. Bu etkenlerin her biri, sosyal çatışma kuramları için farklı siyasal amaçlar için mücadele eden gruplar arasındaki rekabet ve çatışmadır denilebilir.

“Weberci Çatışma Kuramları”, Weber, çıkar olarak tanımlanan şeyi siyasal güç dağılımından, ekonomiye, statüden kültürel konulara kadar genişleterek almasından esinlenerek, ekonomik temelli çıkarları reddetmeden Marksizm içindeki sınıf tanımının eksik ve yetersizliği üzerinden eleştirerek

³² Gordon Marshall, a.g.e., s.111–112

³³ “Siyasi iktidar denilen şey, bir sınıfın diğer bir sınıfa baskı uygulayabilmesini sağlayan düzenleyici güçten başka bir şey değildir” veya “modern devlet yönetimi tüm burjuva sınırlarının ortak işlerini idare eden bir komiteden ibarettir” sözleri ile zaten verilen asıl mücadele olan sınıf mücadelesinin dolaylı olarak iktidar mücadelesi olduğu sonucu çıkarılabilir.

³⁴ Bakınız: Vilademir İ. Lenin, **Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, çev. Cemal Süreyya, Ankara, Sol Yayınları,1969

³⁵ Umut Özkırmılı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, 1999, s 122-130

³⁶ Muzaffer E. Yılmaz, 2006, s.71-72

yeniden tanımlamaktadır.³⁷ Çatışmaları (mücadeleleri) da (Marksist teorideki gibi sert ve yıkıcı boyutta olmasa da) iktidarı ele geçirme amaçlı farklı statü, ekonomi gruplarının verdikleri mücadele olarak tanımlamaktadır. Bazı kaynaklarda, Weber'in anlayışının dolaylı olarak ekonomi, politika, kültür ya da statü üzerinden yapılan güç mücadelesine dönüşeceği vurgulanmaktadır. Weber üzerinde genel geçer olarak kabul edilen nokta, siyasi hayat üzerinden yapıldığıdır.³⁸

41

“Dahrendorf ve Colins'in Çatışma Kuramları”, Söz konusu kuramlarla ilgili olarak sosyoloji içindeki bir başka isim de Dahrendorf'dur. Dahrendorf, Marks'ın sınıf ve sınıf üzerinden yaşanan ekonomik çatışma, Weber'in de iktidar ve statü, güç kuramlarını alıp birleştirerek siyasi, ekonomik, kültürel ve benzeri olabilen toplumsal konular çevresinde toplanmış farklı grupların (statünün devam etmesini isteyen egemen gruplar ile statüye karşı çıkan) çıkar çatışmasına işaret eder. Sınıf yerine örgütler olarak nitelediği Marksist sınıf dikotmisini yani çatışan grupların sayısını çoğaltarak eleştirir. Sosyolojik çatışma kuramları içinde ismi önemli olarak kabul edilen Colins ise, Marksizm'in sınıf merkeziliğinin ötesine geçip Weberyen statü ve güç mücadelesini de yeni bir bakış açısıyla ele alır. Colins, çatışmanın kaynağını bazen kültür merkezli, bazen de uğraş ya da refah merkezli ya da örgütsel güç merkezli olan grupların arasındaki mücadele olarak tanımlamıştır.³⁹

2)İhtiyaçlar ve Çıkarlar Teorileri

Yapısal kuramlar içindeki sosyolojik tartışmalar dışındaki diğer kuramlara bakıldığında ise daha çok ihtiyaçlar, çıkarlar, rejimin niteliği gibi konularla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bunlar sırayla incelendiğinde;

“Temel İnsani İhtiyaç Teorisi”, Aristo'dan Marks'a, Freud'a kadar pek çok düşünür ve bilim insanı ihtiyaç mahrumiyetinin insani ilişkilerdeki olumsuz etkilere değinmiştir. Ama insanların ihtiyaçlarının ve bu ihtiyaçlardan mahrum kalmanın yaratacağı sonuçları sistematik hale getiren ise Abraham Maslow'dur.⁴⁰ Burton, Maslow'dan daha ileri bir adım atarak her zaman her yerde geçerli olan ihtiyaçlar olduğunu, bunların karşılanmaması durumunda uyumsuzluğa gidileceğini söylemektedir. Burton, ihtiyaç tatminsizliklerinin çeşitli anlaşmazlıklar ve çatışmaları beraberinde getirebileceğini iddia etmektedir. Yani, isimleri ve içerikleri ne olursa olsun sistemlerin insani ihtiyaçları karşılamadıkları durumlarda uyumsuzlukların ve çatışmaların oluştuğunu da söylemektedir.⁴¹

“Kökleşmiş (Uzatılmış) Sosyal Çatışma Teorisi”, Burton'nun düşüncelerine paralel olan, hatta birlikte akademik çalışmalar yapan Edward Azar, çatışma kuramlarının ihtiyaç vurgusunu biraz daha ileri götürmüştür. 1970'li yılların sonunda yayınlamaya başladığı adını “ *protracted social conflict*” (uzatılmış, uzamış, kronikleşmiş, kökleşmiş sosyal çatışma) koyduğu kuramında ana çalışma alanı olarak seçtiği Lübnan iç savaşından yola çıkarak temel varsayımını ortaya atmıştır. Daha sonra Sri Lanka, Kuzey İrlanda, Etiyopya, Sudan, Kıbrıs, İran, Nijerya ya da Güney Afrika gibi ülkelerdeki sorunlar ve çatışmalar için açıklamakta kullanmıştır.⁴² Azar'ın, çatışmaların çıkıp kronikleşmesini temel ihtiyaçlar teorisine bağlamakla birlikte temel ihtiyaçlar teorisi içinde göz ardı edilen sosyo-

³⁷ Axel van den Berg, Thomas Janoski “ Siyaset Sosyolojisinde Sosyal Çatışma Kuramları”, çev. Öykü Terzioğlu, Fatih Kocaman, Burak Otluoğlu, Thomas Janoski, Robert Alford, Alexander Hicks, Mildred A. Schwarz (ed.), **Siyaset Sosyolojisi**, Ankara, 2010, Phoenix, s.80-82

³⁸ A.g.e., s.83

³⁹ Allan, Conflict and Critical Theories, D.Sarah (ed.), **The Social Lands; in Imitation of Social and Sociological Theory**, New York, SAGE, 2009, s. 234-239

⁴⁰ Maslow'un ihtiyaç teorisindeki türlerin tanımlamalarına ve hiyerarşisine bakıldığında sırası ile ; “*Biyolojik İhtiyaçlar*”, yiyecek, su ve üreme gibi yani insan yaşamının devamı için gerekli olan en temel ihtiyaçları, “*Güvenlik İhtiyacı*”, biyolojik ihtiyaçların ardından çıkan bu ihtiyaç kişilerin öncelikle emin bir barınak bulmaları ile ilişkin ihtiyacı kapsamaktadır. Güvenlik ihtiyacının fiziksel ve psikolojik öğelerinin olmasına rağmen Maslow'un psikolojik boyutunun üzerinde çok durmadığı görülmektedir. Diğer ihtiyaçları sırası ile “*Sevgi ve Aitlik İhtiyacı*, *Özgüven İhtiyacı*, *Kendini İfade İhtiyacı*” şeklinde sıralamaktadır. Belirtmek gerekir ki, Maslow ihtiyaçların sırasının değişebileceğini kabul etmektedir, ayrıca Maslow'un ihtiyaç teorisinin bu şekilde sıralanmasına rağmen çok net biçimde uyumsuzluklara yol açacağını ifade etmediği görülebilmektedir. Aktaran: Muzaffer Ercan Yılmaz, 2006, s.26-31

⁴¹ Muzaffer E. Yılmaz, 2006, s. 22-33

⁴² Hugh Mial, Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse,,a.g.e., s. 44-51

psikolojik ve psikanalitik sebepleri eklemesi ona ayrı bir yer açmıştır. Azar, gruplar arasındaki şiddet içeren mücadeleleri(vurgu Azar'a aittir) güvenlik, tanınma, statü, kabul edilme, iktidar ve politik kaynakların paylaşımı gibi gerek bireysel olarak gerek de insanların kendilerini tanımladıkları grup kimliklerinin vazgeçilmez olan temel ihtiyaçları üzerinden yapıldığını söylemektedir. Azar, çatışma ve savaşlar üzerine yazdıklarını 1990'lı yılların başından itibaren revize ederek artık eski dönemlerin aksine toprak, ekonomik kaynak ya da Doğu-Batı düşmanlığından ziyade kolektif kimliklerin etrafında döndüğünü söyleyerek bunların da artık devletlerarası olmak yerine gruplar arası meydana gelerek devletlerin içinde oluştuğunu da iddia etmiştir. Zaten teorisinin temel tezleri de buradan kaynaklanıyordu. "Kökleşmiş, (inatçı, uzatılmış)sosyal" çatışmalarda, ana özne olarak kendilerini etnik, dinsel, kültürel vb. kimlikler üzerinden tanımlayan grupların temel ihtiyaçlarının karşılanmamasından; yani politik açıdan tanınmayıp sistemin dışına itilmeleri, ekonomik ve kültürel hayattan dışlanmaları ya da kabul edilmemeleri, kimliksel tanınma ve ifade taleplerinin yok sayılmaları, güvenlik ihtiyaçlarının sağlanmamasının, insanları gerej bireysel gerekse de grupsal bağlamda, bu ihtiyaçlara ulaşma uğruna çatışmaya iteceğini belirtmektedir. Azar, temelli ihtiyaç çatışmalarında bireylerin kişisel ihtiyaç ve çıkarları grup üyeliği içinde elde edebileceklerine inandıklarından kimliğin bireyleri kolayca politize edebileceğine iddia ederken temel ihtiyaçların çıkarlardan farklı olarak ontolojik olmasından dolayı müzakere edilemez, vazgeçilemez olduğunu belirtmektedir. Geleneksel savaş ya da çatışma kuramcıları tarafından irrasyonel olarak tanımlanan kimliğin ve kültürün ifadesi ve politik sistem içinde kabulü gibi konuları yaşanan dönemin vazgeçilmezleri arasında saymaktadır.⁴³ Azar ve Burton'un benzer argümanlarını kısmen kabullenen Jay Rothman, gruplar arasında ya da gruplarla devlet otoritesi arasında olan kimlik eksenli çatışmaların ihtiyaçların da ötesinde asıl olarak çıkarların çatışması olduğunu, yani çatışmanın eksenin tanımlandığı kimlik grubunun çıkarları olduğunu belirterek her türlü kimliği odaklı çatışmanın çıkar çatışması olmasına rağmen, her türlü çıkar çatışmasının da kimlik çatışması olmadığını söylemektedir.⁴⁴ Azar, Burton ve Rothman gibi isimlerin ulaşılabilir somut hedefler üzerinden verilen mücadelelerin, zaman içinde sosyo-psikolojik öğeler dönüşerek soyut boyutunun somut boyutunun önüne geçerek, çatışmaların çok boyutlu olacağı, böylelikle de kronikleşeceğini vurgulamaktadırlar. Kronikleşen sorunların çözümleri içerisindeki sosyo-psikolojik nedenlerin çokluğundan dolayı, somut hedefler üzerinden verilen çatışmalara göre çok daha zor olacaktır. Bu yaklaşım, sonrasında pek çok farklı isim tarafından da kabul edilmiştir.⁴⁵

"Görelî Mahrumiyet Teorisi", Kökleri J.Davis ve Ted R.Gurr'a dayanan, beklentiler ile mevcut durum arasındaki farktan dolayı insanların görece mağduriyet ve dolaylı yönden hayal kırıklığı yaşayacağına ilişkin olan bu kuramda "*temel insani ihtiyaçlar teorisi*" den farklı olarak mutlaklıktan ziyade görecelik ve izafilik söz konusudur.⁴⁶ Yani grupların oldukları yer ile olmak istedikleri yer arasında farkın artması halinde çatışma çıkacağını teorisinin içeriği açıldığında yoksunluğun sebebinin asıl olarak siyasal, ekonomik ve kültürel konumu itibarı ile güçlü olan grubun ürettiği politikaların olduğuna inanılmasıdır. Gurr, çatışma için dört durumun gerekli olduğunu söylemektedir. Bunlar; İnsanların yoksun olduklarının farkında olmaları, bu yoksunluğun herkesçe değil sadece kendi grupları tarafından yaşandığının fark edilmesi, bunun bir haksızlık ve eşitsizlik durumu olduğunu düşünmeleri ve bunu değiştirmenin tek yolu olarak da siyasal hareketlenmeyi görmeleri olarak sıralansa da ilerleyen dönemlerde grupların öncelikle siyasal ve ekonomik ayrımcılık yaşamaları gerektiğini söylemiştir.⁴⁷ Görece Mahrumiyet Teorisi'nde değişen ve dönüşen sosyo-ekonomik ve kültürel şartların çok etkili olduğu vurgulanmalıdır. 1917 Rus Devrimi, 1952 Mısır Devrimi ya da 1960'larda siyahî Amerikalıların verdiği mücadeleler örnek gösterilebilmektedir.⁴⁸

⁴³ Oliver Rambotham, "The Analysis of Protracted Social Conflict: A Tribute to Edward Azar", **Review of International Studies**, Sayı 31, 2005, s.109-121

⁴⁴ Ronal J. Fisher, "Cyprus: The Failure of Mediation and the Escalation of Identity Based Conflict to an Adversarial Impasse", **Journal of Peace Research**, Sayı 38, Cilt 3, 2001, s. 308-309

⁴⁵ Farklı kaynaklarda "deep-rooted conflicts, intractable conflicts, protracted conflicts, enduring rivalries, prolonged conflicts" gibi tanımlamalar kullanılmaktadır. Bknz: Oliver Rambotham, ,a.g.e., s. 110; Ho- Won Jeong , a.g.e. , s.12-13

⁴⁶ Muzaffer E. Yılmaz, 2006, s. 33-36

⁴⁷ Ayşe Betül Çelik, a.g.e.,s. 268-169

⁴⁸ Ho- Won Jeong , **Understanding Conflict and Conflict Analysis**, s. 50-51

43 “Rejim Teorisi”; Rejime ilişkin bir başka argüman da T. Hobbes’un Leviathan isimli eserindeki merkezi otoritenin olmadığıda insanların kıyasıya mücadele içinde olacakları, daha önceki kısımlarda sayılan içgüdüsel ve psikolojik teorilerin de temel varsayımları arasında olan insanın özü itibari ile kötü olmasının bir sonucu olarak otoritenin yani devletin olmadığı kaos durumlarda insanların mücadelelerinin şiddet ve çatışma içererek birbirlerini yok etmelerine kadar uzanacağı düşüncesine kadar gitmektedir. Yani, otoritenin olmadığı durumlarda, insanların amaç ve değerleri için rekabet ve güç mücadelesine girecekleri, ortak kurallardan mahrum ve nesnel anlayışların hâkim olduğu bu tür mücadelelerin neticesi kanlı çatışmaların olacağı temel varsayımdır.

Bu yaklaşım daha sonraları özellikle de William Zartman ‘nın Afrika üzerine yoğunlaştırmış olduğu ve oradaki çatışmaların ana sebebinin devlet otoritesinin eksikliği olarak belirleyip bu durumu da “güç boşluğu” şeklinde tanımladığı anlayışı üzerinden ilerletilmiştir. Teori geliştirilirken, teorinin Ortodoks görüşünün devlete yüklediği fonksiyonun yalnızca güven sağlayıcı önlemlerin olması eleştirilerek, devletin sosyal, kültürel ve politik olmak üzere daha başka da yükümlülüklerinin de olduğu, bunların yeterince sağlanmamasının da farklı boyutlarda güvenlik sorunlarına yol açarak sonu çatışmaya yol açacak sebeplere gidecek olduğu sonucu çıkarılmıştır. Ayrıca kaos ortamının yaşandığı dönemlerde illaki şiddet içeren mücadele ya da çatışmalar yaşanmasa bile, yol açtığı sosyo-ekonomik yıkıntıların çatışmaya yol açmasının kaçınılmaz olduğu da belirtilmektedir.⁴⁹

Her ne kadar “Rejim Teorisi” yukarıda bahsedilen çerçevede değerlendirilse de, kimi bazı kaynaklarda biraz daha geniş tutularak gerek uluslararası sistem ve rejimin gerekse de ulusal rejimlerin niteliğinin çatışmalarla doğrudan ilgili olduğuna değinilmektedir. Özellikle, devletlerin rejimin niteliğinin yani, içerdeki grupların politik, kültürel haklar ve özgürlüklerine sağladığı sınırların boyutu, ekonomik ve sosyal gelişmişlikleri, tanınma, statü gibi durumları ile ilişkilendirilmektedir. Kolektif kimlik gruplarının bunlardan mahrum bırakılması, dışlanması ya da yeteri kadar ortak olamamasının problemler yaratarak çatışma doğuracağı iddia edilmektedir. Yalnız, bu ve benzeri argümanlar önceki kısımlardaki “ temel ihtiyaçlar, görece mahrumiyet, iktidar ve sınıf çatışmaları, vs.” gibi çeşitli kuramlar içerisinde değerlendirildiğinden dolayı “Rejim Teorisi” içinde yeniden değerlendirilmeyecektir.

“Rasyonel Seçim Teorisi”, Öncülüğünü C.Tilly ve Saul Bakkash’ın yaptığı “ Rasyonel seçim teorisi”, birey ya da grupların amaçlarına ulaşmak için çatışmaları araç olarak kullandıklarını yani, uyuşmazlıklara yapısal sorunların zemin hazırlamalarına rağmen, esas itibari ile önceden belirlenmiş amaçlara (çıkart, güç, statü, iktidar, sınıfsal vs...) ulaşmak için birey ya da grupların şiddet içeren mücadele ve çatışmaya başvurduklarını iddia etmektedir. Burada vurgulanması gereken nokta uyuşmazlığın irrasyonel öğelerden ziyade rasyonel öğeler üzerinden yapıyor olmasıdır. Bu kuram içindeki önemli bir başka nokta da çatışma içine giren tarafın, kaybediyorsa kaybettiğini yeniden kazanma, kazanıyorsa da daha fazla kazanma isteği ile içinden çıkılmaz bir şekilde de çatışmayı devam ettirmesi ve böylelikle çatışmanın daha çok yıkım getiriyor olmasıdır.⁵⁰

“Nüfus ve Çevresel Baskınlık Teorisi”, İlk olarak Thomas R. Maltus tarafından nüfusun geometrik olarak artmasına rağmen insani ihtiyaçları karşılayacak kaynakların aynı ölçüde gelişmediği dolayısı ile de bu kaynaklar üzerinde insanların rekabete gireceği bunun da istenmese bile çatışmaya yol açabileceği teziyle ortaya çıkmıştır. Bu kuram daha sonraları farklı isimler tarafından desteklenerek teori haline getirilmiştir. Özellikle de Nazli Choucri tarafından, heterojen nüfuslu ülkelerde dengenin etnik bir grubun lehine değişmesi sonucunda, bu grubun güce ve kaynaklara daha fazla sahip olmak istemesi ya da daha fazla sahip olmasından dolayı diğer gruplarla çatışması ile ilişkilendirilmiştir. Homojen ülkelerde nüfusun artmasıyla güç de artmakta bunun da yayılcı politikalara yol açması, kaynakların azalması ile göçlerin yaygınlaşması, bunun neticesinde de göç edenlerle yerliler arasında kültürel ya da ekonomik çatışmaların oluşması şeklinde olma üzere altı madde halinde formüle edilmiştir.⁵¹

⁴⁹ Muzaffer E. Yılmaz, 2006, s. 75–77

⁵⁰ A.g.e, s.86–87

⁵¹ Muzaffer E. Yılmaz, a.g.e., 2006, s.90-94. Belirtmek gereklidir ki, Azar da sosyal çatışmalarda nüfusun önemine dikkat çekmiş, çatışmaların özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde görülüyor olmasının değişen nüfus dengesine bağlı olarak küçülen kaynaklar ve karşılanmayan ihtiyaçlara bağlamıştır.

“Medeniyetler Çatışması”, S. Huntington, yeni dünyada insanlar arası mücadelenin esas kaynağının eski dünyada görüldüğü gibi ideolojik ve ekonomik olmaktan ziyade kültürel olacağını, ulus devletlerin devam etmelerine rağmen, çatışmaların yedi (sınıflandırmadaki muğlak ifadelerden dolayı bazı kaynaklar sekize) ayırdığı farklı medeniyetler arasında kültürel farklılıklardan dolayı ortaya çıkarak küresel politikaya hâkim olacağını, medeniyetler çatışmasını da modern dünyadaki çatışmaların evrimindeki son safha olacağını iddia etmektedir. Huntington, asıl olarak çatışmanın temel kökenine kültürel değerleri koymuş olsa da diğer teorilerdeki gibi çıkar çatışması, iktidar, güç mücadelesi vs. konuların arka planda hazırlayıcı olabileceklerine üzerinde çok durmasa da yadsımamakta ve satır aralarında değinmektedir. Ancak, esas olarak kültürel farklılıklar temelinde çatışmaya aracı olacağını temel varsayımı olduğu belirtilmelidir. Huntington, tarihtin önceki döneminde görülen mücadelelerin siyasi ya da ideolojik olduğunu, bundan sonrası dönemde ise kültürel temelli olacağını iddia etmektedir. Huntington, aynı kültürden olan devletlerin farklı savaşlarda birbirlerine yardım etmelerini, destek vermelerini kültürel bağlara dayandırmakta, geçmişte yaşanmış din savaşlarının ise aslında bir nevi medeniyetler çatışması gibi olduğunu da iddia etmektedir.⁵² Huntington’un “medeniyetler çatışması” kuramını eleştiren pek çok isim, doğrudan bir medeniyet çatışmasının yaşanmadığını iddia etmektedirler. “Medeniyetler Çatışması” yaklaşımını eleştirenler, yaşananın tepkisel bir durum olduğunu, özellikle de kürselleşme ile birlikte artan derin ekonomik ve sosyal farklılıkların, büyük devletlerin uyguladıkları sömürü politikalarının etkisi ile oluştuğunu vurgulamaktadırlar. Kültürün de bu sorunların üzerindeki etkisinin yok denecek kadar az olduğunu belirten eleştiriler, kültürün rolünün taşıyıcı, tanımlayıcı ve tamamlayıcı boyutta olduğunu söylemektedirler. Global terörizmin de sayılan sebeplerden dolayı ortaya çıktığını iddia etmektedirler.⁵³ Son kertede her ne kadar Huntington temelini kültürün oluşturacağı bir çatışmadan bahsetse de şimdiye kadar yaşanan çatışmaların arka planında maddi öğelerin - kültürel değerlerli çatışmaların da olduğu yok sayılmadan - daha çok belirleyici ve etkileyici olduğu görülmektedir.

“Kimlik Temelli Çatışma” Tartışması

Kimliğin Tanımı ve Özellikleri

*“Kardeşime karşı ben,
Kuzenime karşı ben ve kardeşim,
Dünyanın geri kalanına karşı ben, kardeşim ve kuzenim”*

Arap Atasözü

İnsanlık tarihinin en başından beri, kendisini sürekli tanımlama ihtiyacı hissetmiş ve değişen şartların etkisi ile farklı öğeler üzerinden tanımlamış, bunu yaparken de önce kendisi gibi olmayanlarla karşılaşarak, kendisini ve kendisinden farklı olanları keşfetmiştir.

Kimlik konusunda net bir tanımlamanın ve incelenmesinde tekilliğin olmadığını, farklı tanımlamaların yapıldığını, incelemelerde de farklı yöntemlerden yararlandığı vurgulanmalıdır. Modern sosyolojide, psikolojide tam ve net olan bir kimlik kavramı olmamakla birlikte kimlik, insanın kendi benlik duygusuna kendisi hakkındaki duyguları ve fikirlerine (toplumsal cinsiyet ya da sınıf) atıf yapılarak kullanılmaktadır. Kimlik, en basit ifadesi ile olarak bir şeyin “ne ve kim olduğu, kendisini nasıl tanımladığı; başkalarından nasıl ayırt edip benzerleri ile nasıl benzeşim kurduğu, ya da başkaları tarafından nasıl tanımlandığı” ile ilgilidir.⁵⁴ Bazı tanımlamalarda kimlik, içinde bulunulan ve

⁵² Samuel Huntington, “Medeniyetler Çatışması mı?”, çev. Mustafa Çalık, **Doğu- Batı Dergisi** 2007, Sayı 41, sf. 83-107

⁵³ Hugh Mial, Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse, a.g.e., , s. 49

⁵⁴ Bhikhu Parekh, **A New Politics of Identity**, New York, 2008, Palgrave Macmillan, s. 8-9

daha sonra toplumsallaşmayla içselleştirilmiş olan toplumsal roller iken başka bir yaklaşıma göre ise bu rollerin ötesine gidilerek bu roller kullanılarak sahip olunan şeylerdir.⁵⁵

45

Kimlik türlerinin ne olduğu konusunda farklı sınıflandırmaların yapıldığı görülmekteyse de ⁵⁶aslında hepsinin “bireysel” ve “sosyal” olmak üzere iki tür kimliğe çıktığı söylenebilir. Kimliğin iki türe ayrılması A. Smith’de de görülmektedir. Kimliği “bireysel ve kolektif kimlikler” olmak üzere iki boyutta inceleyen Smith, bireysel kimlikleri çok yönlü (aile, toplumsal cinsiyet, sınıf, bölge, din etnik ve millet) ve sıklıkla durumsal olup farklı zamanlarda ve koşullara bağlı olarak önem derecesi değiştirebilen kimlikler şeklinde tanımlamaktadır. Smith, kolektif kimliklerin (etnik ve milli bağlar) çoğu zaman durumsal olmalarından ziyade kapsayıcılıklarını vurgulamaktadır. Bununla birlikte ilerleyen kısımlarda daha ayrıntılı değinileceği üzere bu kimliklerin sahiplenilmesi, önem dereceleri şartlara göre değişiklik göstermekte, sınırlandırılabilir ya da genişletilebilmektedirler.⁵⁷

Bu çalışmanın konusunun “*kolektif kimliklerin çatışması*”⁵⁸ olduğu düşünülürse sosyal/ kolektif kimliğin üzerinde ayrıca durulmasının önemli olduğu söylenebilir. Diğer kimlik tasvirlerinde de olduğu gibi kolektif/ sosyal kimlik konusunda da net ve ortak genel geçer bir tanımlama olmamakla birlikte benzer anlamlara varabilecek ifadeleri bulmak mümkündür. N.Bilgin, grubun kendisini tanımlaması ve diğer gruplar arasında konumlanması olarak tanımlarken⁵⁹ Tajfel sosyal kimliği benliğin belirli bir sosyal gruba ait olması hakkındaki bilgi veya bilince dayanması olarak tanımlamakta bunun da bireylerin kendilerini bir grubun üyeliği içinde kategorize etmeleri ile ilişkilendirilerek oluştuğunu söylemektedir. Tajfel’in Turner’le birlikte ortaya attığı “*Sosyal Kimlik Kuramı*”⁶⁰ sosyal psikoloji açısından grup oluşumunu, grubun üyelerindeki “bizliği” ve birlikte olma durumunu incelemektedir. Goffman, gibi bazı isimler ise sosyal kimliği kişiler arası etkileşimde bir kişinin sosyal kategorilerden birini öne çıkararak bir sosyal statüye bağlı davranışlar göstererek sunduğu görüntü ya da yüz olarak tanımlamaktadır. Goffman, bunun kişinin gerçekte sahip olduğu kategori ve özellikleri yansıtan bir kimlik veya kişinin kendi durumuna, varlığına ilişkin subjektif duygularını ve izlerini yansıtan bir kimlik olabileceğini söylemektedir.⁶¹ Hall ise kimliği küresel ve yerel, materyal, tarihi, kültürel söylemler ve koşullar ile deneyimler bağlamında sürekli kurulan, sahip çıkılan, üstlenilen, bir yandan güven ve özdeşleşme hissini temin etmeye yönelik olarak sabitleme, konumlama istemi ile öte yandan farklı öğeler arasında müzakereler sonucu ortaya çıkan gerilimin biçimlendirdiği aidiyet tasarımı olarak tanımlamaktadır.⁶² Bir başka isim Weeks kimliği, insanların kimliklerini oluşturma ve

⁵⁵ Gordon Marshall, a.g.e., s. 407

⁵⁶ Bireysel kimlik, insani oluşların tek ve bir olmasından, farklı kişisel bilinçleri olduğunun, ruhsal yapılarının farklılığı olarak ona aittik veren kimlik olarak tanımlanırken kişisel kimlik, kendilerini tanımladıkları, insani oluşlarının ait oldukları, kendileri koydukları yer, yaşam tarzları ve tercihleri ile bağlantılı olarak tanımlamaktadır. Sosyal Kimlik ise insanların kendilerini diğer insani gruplardan ayırt ettikleri ya da benzerlik kurdukları grupsal aidiyet kimlikleri olarak tanımlanmaktadır. (Bhikhu Pareh, **A New Politics of Identity**, s. 8-9.) Benzer bir tanımlamanın Bozkurt Güvenç tarafından da yapıldığı görülmektedir. Güvenç, “ Bireysel, Kişisel ve Ulusal-Kültürel kimlikler” olmak üzere üçe ayırır. Bireysel kimliği, kişinin ötekilerden ayrılmak için, kurumlarca verilen herkesin cebinde bulunan kartların üzerinden tanımlarken kişisel kimliği, kişilerin üyesi buldukları kurum ve kuruluşlar, kulüpler, okullar, duygusal ya da mesleki ilişkilerini gösteren psiko-sosyal veya kişisel kimlikler olarak tanımlamaktadır. Ulusal- kültürel kimlikleri ise, üyesi olunan ülke ya da kültürün çatısı altında sahip olunan kimlikler olarak tanımlamaktadır. (Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**, İstanbul, Remzi Yayınevi, 2000, s.4-5)

⁵⁷ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, çev. Bahadır S. Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s. 20-29

⁵⁸ Her ne kadar kolektif kimlik ile sos-yal kimlik arasında bir ayırım yapılsa da bu çalışma da ikisi de aynı anlamda kullanılacaktır. Ama bazı kaynaklarda kolektif kimlikler, sosyal kimliğin topluluklar düzeyindeki ifadesi olarak nitelendirilmektedir

⁵⁹ Nuri Bilgin, “**Kimlik İnşası**”, İzmir, Aşına Yayınları., 2007, s. 11

⁶⁰ Sosyal Kimlik Kuramı” , Tajfel ve Turner’in 1970’lerde öncülüğünü yaparak akım haline gelen, insanların kendilerini grupları üzerinden tanımladıkları, kendi dışında kalan “öteki grupları” karşılaştırma yaparak “ iyi-kötü” ya da “olumlu veya olumsuz” gibi kategorize eder. Kendilerine benzer olanlara karşı olumlu tutum ve düşüncelere sahipken kendine benzemeyenlere olumsuz tutum, düşünce ve davranış sergilerler. Bunların ana belirleyici ögesi ise kimliktir.

⁶¹ Aktaran: Nuri Bilgin, 2007, s. 59-71

⁶² S. Hall, “Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler”, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, der. Anthony D. King, çev: Gülcan Seçkin-Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 1998,

tanımlamalarında nelerin benzeşip ortak olduğu ve nelerin ayrışıp farklılaştığına dikkat ederek yaptıklarını belirtmektedir.⁶³ Vamık Volkan, sosyal kimliği “geniş grup kimliği” olarak tanımlayarak çoğu yaşamları boyunca bir araya gelemeyecek bireylerin aynı etnik, dini, ulusal ya da ideolojik gruba ait olmaya dayalı olarak yoğun aynılık duygusu şeklinde ifade eder. Volkan, kimliğin bir yandan diğer geniş gruba ait insanlarla bazı ortak özellikler taşıırken bir yandan da kalıcı aynılık duygusunu paylaşması işlevi gördüğünü belirtip etnik, ulusal, dinsel ideolojik vb. kimlikleri örnek olarak gösterir.⁶⁴ Dolayısı ile sosyal kimlikler etnisite, din, bölge, ideoloji, sınıf, eğitim vs. gibi tanımların biri ya da bir kaçısı üzerinden tanımlanmaktadır. Sahiplenilen kimliklerin derecesi ve yoğunluğu şartlara göre değişebilmektedir. Kimliklerin oluşmasında “ötekilerin”⁶⁵ Bu kimlikler bazen birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı olabilirler de. Bir ya da birkaç kimliğin öne çıkması bazen eğitim, kişisel özellikler, aile, politik duruş gibi etkenler tarafından şekillenir. Kimliğin dönem dönem bir ana öge üzerinden tanımlanması, mücadele ya da çatışmalarda bu ögenin yani “tutunum ideolojisinin”⁶⁶ önemli olmasına çok sayıda örnek gösterilebilir. Avrupa’daki din savaşlarında dini kimliğin “tutunum ideolojisi” ve çatışmanın başat etkisi olmasından dolayı, ayrışma ve savaşların “din kimliği” üzerinden yaşandığı görülmüştür. Fransız Devrimi sırasında ya da sömürgecilik sonrası kurtuluş hareketleri sırasında artan milliyetçilik akımının etkisi ile “ulusal/milli kimliğin”, I. Dünya Savaşı’na kadar sınıf politikalarının ve bilincinin güçlü olması enternasyonal bir mücadele aracı olarak “sınıf kimliğinin” ön planda olduğu söylenebilir. Afrika’da bağımsızlık hareketleri sırasında ortak hedefler için “Afrikalılık kimliğinin” birleştirici güç iken bağımsızlık sonrası dönemde grupların kendi aralarında verdikleri mücadelelerin kabile, aşiret ya da bölge kimlikleri üzerinden tanımladıkları ve mücadele ettikleri, küreselleşme döneminde ise yerel ve diğer mikro kimliklerin önem kazandığı söylenebilir.⁶⁷ Diğer bir örnek de Balkanlar üzerinden verilebilir. Yugoslavya özelinde bakıldığında Sırp, Hırvat ve Boşnak gibi aynı etnik kökenden gelen üç ulus, din eksenli bir ayrışma ve kültürel, ekonomik ve tarihsel etkenlerin birleşmesi ile farklı kimlikler geliştirmişlerdir.⁶⁸ Ya da Yunanistan’daki Pomak azınlığın kendini Müslüman saymasının farklı, etkenlerinin olmasının yanında en büyük etken çoğunluğun Yunan Ortodoks, azınlığın ise Müslüman Türk olmasıdır.⁶⁹ Örnekler, Hindistan’dan kopan Pakistan ve Bangladeş gibi çoğaltılabilir.

Kimliğin değişkenliğine örnek vermek için A.Smith de milli kimliğin bazı durumlarda din tarafından desteklendiğini, dinin kimlik oluşumunda farklı etkilere sahip olabileceğini vurgulayıp Katoliklik Britanya örneğinde İrlanda alt kimliğini Britanya üst kimliğinden ayıran ulusal bir kriter olarak şekillendiğini söyler. Bask ulusal kimliğini ise İspanyol kimliğinden ayırmada etkisi olmayan birleştirici bir öge olduğunu söyleyip bazı durumlarda ise dinin etkisi olmayabileceğini de belirtir.⁷⁰ Ya da Kıbrıs’ta Türk ve Rum’lar arasındaki etnik ayrışmada dini farklılıkların da etkili olması gösterilebilir.

Kimliklerin çokluğu ile ilgili kimler arası hiyerarşik bir sıralamanın olduğu, hiyerarşideki sıralamanın da bahsedildiği üzere değişen artlar ve etkenlere göre değişebildiği söylenebilir. Bazı

⁶³ Aktaran: Sibel Karaduman, “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, *Journal of Yasar University*, Cilt 5, Sayı 17, 2010, s. 2886-2899

⁶⁴ Vamık Volkan, “**Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme**”, çev. Medine Banu Büyükal, İstanbul; Everest Yayınları, 2007, s. 4-5

⁶⁵ Değişen “ötekilere” göre kimlik algısının ve sahiplenilen kimliğinin değişmesi ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Serap A. Akfırat ve Bengi Ö. Özkan, “Ulusal/ Etnik Kimliklerin Stratejik İnşası: Kuzey Kıbrıs Örneği”, *Bilig*, 2010, Kış, Sayı 52, s. 1-32

⁶⁶ Tutunum İdeolojisinin tanımı için bakınız: Baskın Oran, **Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği; Kara Afrika Modeli**, Gözden Geçirilmiş 3. Basım, Bilgi, Ankara, 1997

⁶⁷ Crawford Young, “Nationalism and Ethnic Conflict in Africa,” *Understanding Nationalism*, , Montserrat Guibernau ve John Hutchinson (ed.), Cambridge, Polity Press, 2001 s. 164-181.

⁶⁸ İlhan Uzel, “Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, Cilt 47, Sayı1,1992, s. 222

⁶⁹ Baskın Oran, “Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik, Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, Cilt 48, Sayı, 1, 1993, s. 109-120

⁷⁰ Aktaran: Elçin Aktoprak, **Devletler ve Ulusları-Batı Avrupa’da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları**, Ankara, Tan Kitapevi Yayınları, 2010, s.24

otoriteler tarafından yalnızca bu etkenlerin bir ya da birkaç kimliğin sahiplenilmesinin açıklanılmasında yeterli olamayacağını, bunun ötesinde konjektürün de etkili olduğu eklenmiştir. Daha önce kimlikleri bireysel ve sosyal olmak üzere ikiye ayırdığına değinilen Smith'e göre kolektif düzeyde önemli olan bireylerin seçenek ve hisleri değil kolektif bağın niteliğidir.⁷¹ Diğer gruplardan farklarını ortaya koymaya çalışan kolektif kimlik, sosyal kimliklerin toplum düzeyindeki ifadesi olarak da tanımlanabilir. Smith'in kimliklerin önem derecesini sıralarken en başa "milli kimliği" koyup bunun sebebi olarak da milli kimliğin duygusal yönünün diğer tüm kimliklerden daha yoğun olduğunu iddia ettiğini belirtmek gerekir.⁷² Her ne kadar Smith daha çok milli kimliğin duygusal yönünü vurgulasa da aslında dini kimliğin de milli kimliğin ötesinde bir yoğunluğu olduğunu söylemek mümkündür. Dini kimlik kendi jargonu içerisinde hem "bu dünya, hem de diğer dünya" için vaatlerde bulunmaktadır. Zaten bu yönü ile de milliyetçilik genelde dinden destek görmüştür.⁷³

B.Parekh, sosyal kimliğin komplike olduğunu belirterek rollerin, statülerin, cinsiyetlerin, kültürün, etnisitenin, dinin iç içe geçerek sosyal kimliği oluşturduğunu söyler. Bu kimliklerin birinin ya da birden fazlasının kişiler tarafından öne çıkartılabileceğini, bunun önem derecesi addetmeyle bağlantılı olduğunu söylerken bunun da eğitim, kişilik özellikleri, aile, çevre gibi etkenler tarafından şekillendirildiğini vurgular.⁷⁴ V. Volkan da kimliğin bu yönünü anlatmak için kimliği bir çadıra benzeterek çadırın geniş bezinin çok sayıda kimliği barındırdığını vurgulamaktadır. Değişen şartlara, özellikle de tehlike, tehdit gibi durumlarla ilgili olan kimliğin ön plana çıkacağını tasvir etmek için çadırın o yönünün daha gergin ve kapsayıcı olacağı örneğini veren Volkan'ın, bazen de çadır örneği

⁷¹ Smith'in kimliklerin önem derecesini sıralarken en başa "milli kimliği" koyup bunu sebebi olarak da milli kimliğin duygusal yönünün diğer tüm kimliklerden daha yoğun olduğunu iddia ettiğini belirtmek gerekir. Her ne kadar Smith daha çok milli kimliğin duygusal yönünü vurgulasa da aslında dini kimliğin de milli kimliğin ötesinde bir yoğunluğu olduğunu söylemek mümkündür. Dini kimlik, kendi jargonu içerisinde hem "bu dünya hem de diğer dünya" için vaatlerde bulunmaktadır. Zaten bu yönü ile de milliyetçilik genelde dinden destek görmüştür

⁷² Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: A. Smith, a.g.e. 24-36

⁷³ Bu noktada herkesin baba, koca, kral hatta kahraman gibi bir takım rolleri olduğunu söyleyen Smith, bireysel kimliklerin büyük ölçüde bu toplumsal rol ve kültürel kategorilerden oluştuğunu iddia etmektedir. Çoklu kimlikler olarak adlandırıldığı kimliği "*Cinsel, Alansal ve Sosyo-ekonomik toplumsal sınıf kimliği*" olmak üzere üçe ayırmaktadır. Bu sınıflandırmalara ve kategorilelendirmelere ayrıntılı bakıldığında ise, "Cinsel Kimlik" için bireyi oluşturan kategori ve roller arasında en kesin ve temel olanın cinsiyet kategorisi olduğunu, çünkü cinsiyete ait sınıflandırmaların değişmez olmamakla birlikte evrensel olduğunu vurguladığı görülebilir. Cinsiyetin bu evrenselliği ve Smith'in ifadesi ile "şamil olması da" (feminizmin yükselişte olduğu dünyamızda) modern dünyada cinsel kimlik yeryüzünün her köşesinde diğer kolektif kimlik türleri karşısında kaçınılmaz bir sonuçla daha zayıf kalmaktadır. Smith, cinsiyet kimliğini olağan bir durum olarak görülmesine bağlayarak, cinsiyet kimliği bir eyleme konu olacaksa başka kimliklerle birlikte hareket etmesi ve onlarla tutunum ilişkisine sahip olması gerektiğini de vurgulamaktadır. "*Alansal (Bölgesel) Kimlik*" yani ülke toprak kategorisi olarak adlandırıldığı bu kategori yerel ve bölgesel kimliklerin özellikle modern öncesi devirlerde aynı ölçüde benzerlik gösterdiğini vurgulamaktadır. "*Sosyo-ekonomik toplumsal sınıf*" için ise Marks'ın sosyolojisinde sınıf yüce, en önemli kolektif kimlik ve tarihin tek motoru olduğunu vurgulayıp Marks için tarihin her aşamasında sınıf kimliği ve sınıf mücadelesinin olduğuna değinir. Yalnız, Smith, sınıf kimliğinin de başarıya ulaşan örnekleri göz önüne alındığında zayıf olduğunu vurgulamaktadır; çünkü ona göre sınıflar bölgesel olarak dağılmışlardır, bu durum da ekonomi çıkarları etkilenmiştir. Ekonomik etkenlerin zaman içinde hızlı ve kararsız değişikliklere maruz kalmasından ötürü farklı ekonomik grupların sınıfa dayalı topluluk içinde tutunma şanslarının çok fazla olmayacağı, istikrarlı kolektif kimliklerin hamurunda genellikle ekonomik öz çıkarın bulunmadığını ileri sürmektedir. Smith, sınıf farklılıklarının dolayısı ile de kimlik farklılıklarının gelişmesine hizmet eden, çatışma halinde iki ya da daha fazla sayıda sınıf bulunduğunun altını çizer. Smith aynı anda tanım gereği de belli toprak parçası ile sınırlandırılmış bir halkın yalnızca bir kısmı bu sınıf kimlikleri ile içereceğini söyleyerek o ülkedeki bütün halkı kuşatacak kadar kapsamlı bir kolektif kimlik ortaya çıkacaksa bunun sınıf ve ekonomik çıkara dayalı bir kimlikten farklı olması gerektiğini savunmaktadır. Hatta geniş kolektif kimliklerin daha sınırlı sınıf kimliklerine meydan okuyabileceğini de iddia etmektedir. Ayrıca, farklı bir kategorizasyona başvurarak sınıf kimliklerinin temelini oyup onları bölebileceğinin de altını çizmektedir. Bunlara somut örnek olarak da hem dinsel hem de etnik kimliklerin, bu temeller üzerinde kurulmuş olan topluluklara birden fazla sınıflı dâhil etmeye gayret etmelerini ya da kilise olmayı amaçlayan dinsel cemaatler belli bir halkın bütün kesimlerine hatta etnik sınırları aşacak şekilde seslenmelerini örnek göstermektedir. Dinsel ve özellikle de milli kimliklerin duygusallıklarından dolayı en güçlü kimlikler olduğunu belirtir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: A.Smith, a.g.e.

⁷⁴ Bhikhu Parekh,, a.g.e.,s. 15-23

yerine ağaç örneğini kullandığını belirtmek gerekir.⁷⁵ Bazı otoriteler tarafından yalnızca bu etkenlerin bir ya da birkaç kimliğin sahiplenilmesinin açıklanılmasında yeterli olamayacağını, bunun ötesinde konjektürün de etkili olduğu eklenmiştir. Sosyal kimliklerle ilgili olarak “ alt kimlik ve üst kimlik” gibi tanımlamaların yapıldığı görülmüş olsa da bu tanımlamaların daha önce vurgulandığı üzere gerek bireysel gerekse de çoğul kimliklerin çokluğu ve farklı şartlara değişkenlere göre önem (aidiyet) derecelerinin değişip dönüşeceği söylenebilir. Yani “alt-üst” ayrımı yerine çoklu kimlikleri ve şartlara göre değişen kimliklerinin olduğu, bunların önem derecelerinin ve aidiyet bağlarının çeşitli faktörlere göre şekillendiği söylenebilir. Özetle, kimliklerin çok olduğu, bunların hiyerarşik bir sırası olduğunu söylemek, başka bir ifade ile alt kimliğin de üst kimliğin de zaten birlikte var olduğu onu başat konuma getiren şeyin şartlar ve değişkenlerin olduğu varsayımı daha açıklayıcı ve kapsayıcı olacaktır.

Kolektif kimliklerin özelliklerine bakıldığında genellikle farklılaşma eğilimi vardır. Yani, diğerleri ile karşıtlık içinde kontrast ve fark olarak tanımlanır, bu nedenle de belirli bir alanda kök salmış grupların diğer gruplardan farkını ortaya koymaya çalışır. Kolektif kimliğin işlevlerine bakıldığında; güvenlik duygusu verme, harekete itme, sübjektif özellikleri birleştirme, süreklilik sağlama, dönüştürme, bazı durularda öznelliği ön plana çıkararak hayat tarzlarının belirlenmesi gibi birbirinden farklı boyutlar içermektedir. İnsanların neden kimliklere ihtiyaç duydukları sorusunun cevabı daha çok psikologlar ve sosyologlar tarafından verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Kimi psikolojik araştırmalar, insanların var olduklarından bu yana ister bireysel düzeyde isterse de toplumsal düzeyde kendilerinden farklı olanlarla farklılaşma, ayrışma eğiliminde oldukları ve tek başlanmayken “ sosyal dünyanın deşifre edilmesinde donatımsızlıktan ötürü objektif bir görünüşe sahip olmaya, diğerlerine dayanmaya ihtiyacı olduğunu ileri sürmektedir. İdeal olan şeyin kolektif bir tanıma varmak, sosyal bir gerçeklik yaratmak olduğu öne sürülür. Burada hatanın ancak bireysel, hakikatin de ancak sosyal olabileceği düşüncesi vardır. Çok kişinin aynı şeyi düşünmesi insan psikolojisi üzerinde etkilidir. Tek başlarına haklı olmaktansa, pek çok kişiyle birlikte haklı olmayı tercih ederler. Grup aidiyetine sahip olmanın başka nedeni de etkililik ve güç sevdası ile toplumsal olaylarda grupların meşrutiyet rolüne ihtiyaç duyulabilmesi de diğer argümanlar arasındadır. Daha önceki kısımlarda değinilen, kimliklerin tanınmasında kategorilerin etkisi ile tanımlanan grup dışında kalanlara karşı önyargı ve düşmanca tavırlar da sergilenebilir, nötr düşünceler de. Her ne kadar kimi kuramcılar, ortada herhangi bir neden yokken bile “ötekilere” karşı olumsuz tutumların olacağını söyleseler de kimi başka kuramcılar ise şartlar ve yaşanmışlıkların etkili olduğunu vurgulamaktadırlar.⁷⁶

Berneque de kolektif kimliklerin birbirine karşıt birtakım boyutları kapsadığını vurgulamakta, yani “ kimliğin hem güven verici hem de harekete geçirici özellikleri olduğunu, hem devamlılık hem transformasyon içerdiğini söylemektedir. Ayrıca, dönüşümü olmayan kimliğin neredeyse hiç olmadığını, kimliklerin objektif ve sübjektif özellikleri birleştirerek bütünselleştirmekte ve ayrıştırabilme gibi ironik özelliklere sahip olduğunu belirtir. Kimliğin çeşitli yanları, aktörleri ve kategorileri birbiriyle değiştirilebilir. Kimliklerle ilgili bir başka özellik de grup kimliği durağan haldeyken olası bir tehdit, kriz ya da saldırı durumunda gruba duyulan aidiyetlik kuvvetlenebilmekte, grup bilinci artmakta, herhangi bir üyeye yapılan saldırı grubun diğer üyelerine yapılmış gibi algılanabilmektedir. Yani, birbirini tanımayan grup üyelerinin ortak korkuya karşı birlik olabildiğini, grup adına kolektif -hatta kimi zaman önyargıların da etkisi ile saldırganlığa kadar varan-davranışlarda bulunabileceklerini söylemek mümkündür.⁷⁷

Tanımlamaların farklı olduğu görülse bile ana tema olarak hepsinde aidiyet hissi ve tanımlamanın geçtiği görülmektedir. Kimliklerle ilgili, farklı düzeylerde, farklı aitlikler göre benimseme, içine kabul edilme ve üyesi olma gibi yollarla içselleştirilmektedir. İnsanların bireysel ya

⁷⁵ Vamık Volkan, a.g.e. 278-322

⁷⁶ Konuyla ilgili daha ayrıntılı tartışmalar için bakınız: Dominique Schanapper, **Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki**, çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005 ; Paul du Gay , Jessiva Evens ve Peter Redman (ed.), **Identity: A Reader**, Londra, SAGE, 2000

⁷⁷ Elçin Aktoprak, a.g.e., s 25-27; Vamık Volkan, a.g.e., s. 109; Nuri Bilgin, 1999.

Burada daha önce de belirtildiği üzere kimliğin birleştirici çatısı altına bir taraftan güven ve saygı ihtiyacı için girilirken, diğer taraftan bireylerin kolektif duygularla kendilerini bu gruba adama bu grubun ortak amaçları için yapılan davranışlar görülmektedir

da sosyal düzeyde kendilerini tanımlamadıkları özneler rollerden statülere, din bağlarından, etnik öğelere, klan ve ailelerine, ideolojik duruşlardan, sınıfsal bilinçlere ya da cinsiyet kategorilerine kadar uzatılabilir.

49

Sonuç olarak, kimliğin insanların kendilerini çeşitli inşaların ve şartların etkisi ile tanımladıkları aidiyet yerleri olduğu söylenebilir. Bu tanımlamalar duruma, değişen “ötekilere”, tehdit algılamalarına, konjonktüre, çıkarılara ve mücadelelere göre değişebilmektedir. İnsanların birden çok kimliğe sahip olmasına rağmen bunların yukarıda bahsedilen önem derecelerinin çeşitli şartların etkisine bağlı olarak değişebildiği söylenilebilir. Yani başka bir ifade ile kimliklerin hiyerarşik bir yapısı olduğu, sıralamanın değişken olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Kimliklerin insanlık tarihinin her aşamasında kendini göstermesine rağmen, modernite sonrası dönemle birlikte önemli özne haline dönüşmüştür. Post modern dönem sayılan ya da başka bir ifade ile küreselleşme süreci, soğuk savaş sonrası etnik ve dinsel çatışmalar, batıda görülen yabancı düşmanlığı ve 11 Eylül sonrası daha çok tartışılmaya başlanan “medeniyetler çatışması” ile siyasetin başat ögesi olduğunu söylemek mümkündür.

Kimlik Temelli Çatışmaların Tartışılması

Bu çalışmanın temel sorunsalı “kimlik temelli çatışmalar” üzerinden inşa edilmiştir. Dolayısıyla de öncelik kimlik çatışmasına ilişkin kurama verilecektir. Daha sonrasında yazarın kendi temel varsayımı üzerinden bu kuramın diğer çatışma kuramları ile iç içe geçtiği, benzeştiği ya da ayrıştığı yönler tartışılacaktır.

Çatışma her ne kadar bireylerin sahip olduğu farklı kişisel kimliklerin içselleştirme sürecindeki çelişkiler, sorunlar ve psikolojik travmalar⁷⁸ olarak anlaşılrsa da bu çalışmada, -çalışmanın ana konusunun grup kimliklerinin çatışmaları olması göz önüne alındığında- bireylerin iç çelişkileri ya da aralarındaki kişisel çatışmalardan ziyade makro ölçekli çatışmalar üzerinde durulacaktır.

Kimlik çatışması kuramları incelendiğinde çatışmanın, çalışmanın ilk kısmında belirtilen rasyonel (nesnel) ya da irrasyonel (öznel) olarak belirlenen türler üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Öncelikle, yapılan antropolojik, sosyolojik, psikolojik ve psikiyatrik araştırma ve tartışmalarda kimlik temelli çatışmalarla ilgili olarak genel kabul görmüş bir yaklaşımın olmadığını, çalışma ve tartışmaların hâlâ devam ettiğini de belirtmek gerekir. “Çatışma Analizi ve Barış Çalışmaları” literatürü incelendiğinde ise “kimlik temelli, “çatışma ögesi olarak kimlik” ve “kimlik çatışmaları” gibi isimlerle de kimlik çatışmasına ilişkin teorilerin olduğu görülecektir. Bazı yazarlar kimlik temelli çatışmaları, salt farklı kültürel kimliklerin normlar, değerler üzerinden yaşadığı ayrışmalar, farklılıkların yol açtığı kavgalar biçiminde tanımlamaktadır. Kimi yazarlar ise yalnızca farklı etnik ya da dinsel vb güçlü kimlikler üzerinden bir araya gelmiş grupların kendi aralarında yürüttüğü mücadeleler ya da azınlık gruplarının belirlenmiş iktidar, kaynakların paylaşımı, statü, tanınma hedefler için verdiği mücadeleler ve savaşlar olarak tanımlamaktadır. Daha kapsayıcı olan ve daha yaygın kabul gören bir başka bakış açısı ise, kimlik temelli çatışmaları herhangi bir sosyal grubunun ister simetrik, isterse asimetrik olsun, belirlenmiş amaçlar ya da değerler üzerinden verdikleri mücadeleler olarak tanımlamaktadır. Diğer tanımların aksine son tanımın kapsayıcılığı düşünüldüğünde, sosyal (kolektif) kimlik gruplarının temel ihtiyaçları, çıkarları, siyasal iktidardan pay alma amaçları, ideolojik hedefleri, kabul edilme, tanınma, şeref, inançları ya da değerleri gibi mücadele alanları üzerinden devlete organlarıyla yaptıkları çatışmalar; sömürgecilik sonrası ulusal kurtuluş mücadeleleri; ideolojik grupların ideolojik grup kimlikleri üzerinden diğer ideolojik gruplarla iktidarı ele geçirmek adına yaptıkları iç savaşlar; devrimler; tarihin belirli aşamalarında görülen sınıfsal çatışmaları; din savaşları; hatta cinsiyet eksenli tartışma ve çatışmalar, üzerinde bileşilen bir

⁷⁸ Sosyoloji ve psikoloji içinde bireylerin özellikle de modernite sonrası olarak ifade edilen dönemde kendi iç dünyalarında yaşadıkları kimlik bunalımları, çelişkileri de kimlik çatışması olarak ifade edilmiştir. Bakınız: Nuri Bilgin, **Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu**, İstanbul, 1999, Sistem Yayıncılık, 2. Baskı ; Sefa Şimşek, “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, **U.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Say. 3, 2002, s. 29–39

kimlik tanımı olmasından ötürü kimlik çatışmaları olarak görülebilir. Böylelikle kimlik çatışmalarını da sayılan amaçlar ve değişkenler için yapılan, sürekliliği olan ve şiddet içeren mücadeleler olarak tanımlamak mümkündür. Kimliğin geniş tanımı ve kapsamına rağmen önceki bölümlerde değinildiği üzere, kitlesel ve yayılmış çatışmaların, etnik, dinsel, ulusal, ideolojik, sınıfsal olmak üzere hem duygusallığı yoğun hem de insanların hayatlarının ana eksenini onların etrafında belirledikleri kimlikler üzerinden yapıldığı görülmektedir. Yukarıda bahsedilen kabuller ve çalışmanın temel varsayımının kompleks eklektizmine, daha önceki kısımlarda da değinildiği üzere asıl olarak çatışma kuramları literatürünün temel varsayımlarının iç içe geçip ortak noktalarının çok olmasının zaten eklektik teoriler kümesi olması da eklenince, kimlik çatışmalarına ilişkin tartışmaların literatür içinde geçmesine kısaca değinildikten sonra kimlik çatışması çalışmanın temel varsayımı üzerinden tartışılacaktır.

M. Sherif'in 1953'te "Groups in Harmony and Tensions" isimli kitabında belirttiği üzere gruplar arası çatışmaların temelinde aslında gerçek çıkar çatışmalarını koruduğu iddiası yer almaktadır. Bu iddiaya karşılık 1970'li yılların sonuyla birlikte Tajfel ve Turner, "*sosyal kimlik teorisi*" ismini verdikleri yaklaşımlarında kişilerin ya grupların ortada herhangi bir sebep yokken bile kendileri dışındakilere karşı kategorileştirmeler aracılığıyla olumsuz imajlar yükleyerek farklı şiddet türleri uygulayabilecekleri varsayımını ortaya atmışlardır.¹¹⁰ Daha sonraları M. B. Brewer , 2000'lerin başından itibaren kıyaslamalar sonucunda ortaya çıkabilecek negatif sosyal kimliğin de tek başına çatışmalar için yeterli olmayabileceğini, grupların arasında gizli veya açık çıkar çatışmaları, derin kültürel farklılık, ideolojik saplantı gibi başka dinamiklerin çatışmalara yol açabileceğini söyleyerek iki akımın bir nevi sentezini yapmıştır. Öncülüğünü Tajfel ve Turner'ün yaptığı daha çok özcü olarak kabul edilebilecek, kimlik çatışmalarını irrasyonel öğeler üzerinden tanımlayan kuramlar ilerleyen zamanlarda genişletilse de temel varsayım aynı kalmıştır: Grup kendi üyelerini yüceltirken, dışarıdakileri kategorize ederek olumsuzlaştırma, değersizleştirme, önyargı ve nesnel algılamalar yoluyla "biz" ve "öteki" ayrışmasına gitmekte; çatışma, daha çok psikolojik temelli, hayali ve zihinsel temsillere dayanarak, ortada somut sorunların olmasına gereksinim duyulmadan ortaya çıkabilmektedir. İdeolojik, dinî veya milli değerlerin, norm ve inançların tezatlıklarından, karşı tarafı yanlış anlamalardan dolayı oluşan algısal çatışmalar da bu grubun somut örnekleri olarak göstermektedir.⁷⁹ Daha sonraları M. B. Brewer , 2000'lerin başından itibaren kıyaslamalar sonucunda ortaya çıkabilecek negatif sosyal kimliğin de tek başına çatışmalar için yeterli olmayabileceğini, grupların arasında gizli veya açık çıkar çatışmaları, derin kültürel farklılık, ideolojik saplantı gibi başka dinamiklerin çatışmalara yol açabileceğini söyleyerek iki akımın bir nevi sentezini yapmıştır. Öncülüğünü Tajfel ve Turner'ün yaptığı daha çok özcü olarak kabul edilebilecek, kimlik çatışmalarını irrasyonel öğeler üzerinden tanımlayan kuramlar ilerleyen zamanlarda genişletilse de temel varsayım aynı kalmıştır: Grup kendi üyelerini yüceltirken, dışarıdakileri kategorize ederek olumsuzlaştırma, değersizleştirme, önyargı ve nesnel algılamalar yoluyla "biz" ve "öteki" ayrışmasına gitmekte; çatışma, daha çok psikolojik temelli, hayali ve zihinsel temsillere dayanarak, ortada somut sorunların olmasına gereksinim duyulmadan ortaya çıkabilmektedir. İdeolojik, dinî veya milli değerlerin, norm ve inançların tezatlıklarından, karşı tarafı yanlış anlamalardan dolayı oluşan algısal çatışmalar da bu grubun somut örnekleri olarak göstermektedir.⁸⁰ Sosyal kimlik gruplarının çatışmalarındaki en önemli noktalardan birisi de birçok kimliğe sahip olan bireylerin kimliklerinden herhangi birine dönük bir tehdit, güvensizlik ya da heyecan uyandırarak kimliğini harekete geçirecek bir durum veya olay halinde kimliğe olan bağın artmasıdır. Bu durumda kimlik bilinci yükselmekte, daha önce kültürel, sınıfsal ya da etnik bir aidiyet olarak var olup uyuyan bir prensesi⁸¹ andıran kimlik uyanmaktadır. İnsanların mobilize olmalarının kolay ve hızlı olduğu, kitlenin liderlerin etkisi ile her türlü yönlendirmeye açık olduğu ve grup olmanın getirdiği baskıyla her türlü bireysel tercihin yok edilerek grup içinde kolektif olarak hareket edildiği bu tür durumlarda da uyuşmazlıklar ve sorunların

⁷⁹ Muzaffer E. Yılmaz, 2006, s.38-42, Robert W. White, " Social and Role Identities and Political Violence", Richard D Ashmore, Lee Jussim, David Wilder (ed.), **Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction**, New York, Oxford University Press, 2001, Cilt 3, s. 138-139

⁸⁰

⁸¹ Uyuyan prensesi" daha çok milliyetçilik kuramları içinde modernist ve etno-sembolistlerin ulus inşası için kullandıkları bir tabirdir. Burada durağan konumda olan kimliğin politize olması da kastedilmektedir

çatışmaya dönüşmeleri çok kolay olmaktadır.⁸² Diğer kimlik grupları ile olan rekabet ya da mücadele arttıkça, gruba bağlılık artmakta, diğer gruba karşı bakış açısı giderek olumsuzlaşmakta, ayrışma artmakta ve dolayısı ile de kolayca çatışma çıkabilmektedir.⁸³ Başka bazı yaklaşımlara göre ise, kimliğin korunması ve güvende olabilmesi için karşı tarafa zarar vermenin hatta yok etmenin gerekli olduğu inancı nedeniyle çatışma kaçınılmaz olmaktadır.

Sonuç Yerine

Bu ana kuramların ışığında, kimlik eksenli çatışmaların çok boyutlu olduğu görülebilmektedir. Önceki kısımlarda bahsedilen kuramların tümünün kimlik çatışmaları ile ilgili yönlerinin bulunduğu, argümanların kimi noktalarda ortak olduğu, kimi noktalarda ise farklılaştığı görülmektedir.

“Temel İhtiyaçlar” ve “Görece Mahrumiyet” kuramları, insanların, dolayısıyla da grupların temel ihtiyaçlarının karşılanmadığı durumlarda uyuşmazlıkların çıkacağını, bu durumun neticesi olarak ihtiyaçlar üzerine mücadelelerin ve çatışmaların yaşanacağını iddia etmektedir. . Farklı ülkelerdeki iç savaşların kendilerini etnik, dinî, ideolojik vb. kimlikler üzerinden tanımlayan grupların, kimliklerini ifade etme, kabul edilme ve diğer politik, kültürel ve ekonomik taleplerinin karşılanmamasından kaynaklandığı görülmektedir. Bu daha çok ulus devletlerin içindeki azınlık gruplarının temel politik, kültürel, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmadığı, ayrımcılığın söz konusu olduğu durumlarda belirmektedir. Söz konusu koşullarda hem tepkisel olarak grup bilinci yükselmekte hem de inşa edilmekte, hem de hedef olarak konulan temel ihtiyaçlara ulaşmada -özellikle de demokratik yolların kapalı olduğu rejimlerde- şiddete başvurulmakta, dolayısıyla da devlet otoritesi ya da devlet otoritesini kontrol eden gruplarla çatışmaya girilmektedir. Öte yandan kimi yazarlar bu durumu devlet otoritesi ile farklı kimlik gruplarının çatışması olarak değerlendirirken, kimileri devlet iktidarına sahip baskın kimlik grubun diğer gruplarla çatışması olarak görmektedir. Rothman’a göre, yalnızca ihtiyaçlar değil, bazen de ihtiyaçların çıkarlara dönüşmesi çatışmalara yol açabilmektedir. Ulus devletler içerisinde yaşanan birçok çatışma bu açıdan değerlendirilebilir. Burton ve Azar’ın vurguladıkları gibi, çatışmalar ihtiyaçlar çerçevesinde gerçekçi nedenlerle çıkmış olsalar bile, zamanla yaşanan dönüşümle psikolojik boyutlar gerçekçi yönünün ötesine geçmekte ve çatışmalar daha da çözülmez bir hal alabilmektedir.

Merkezi otoritenin olmadığı ya da yıkıldığı yerlerde de kimlik temelli grupların iktidar, güç, statü, kültürel baskınlık, ekonomik kaynaklara sahip olma vb. konular üzerinden kıyasıya bir mücadeleye giriştikleri, bu mücadelelerin de şiddete dönüşmesinin çok kolay olduğu daha önce belirtilmişti. Bu tür çatışmalarda “kimlik”, insanların bireysel çıkarlarını kimlik çıkarları üzerinden görmeleri, iktidar ve kaynakların kullanımı ve başkalarını kontrol etme açısından başat rol oynayabilmektedir. Sonuç olarak, kimlik çatışmalarına ilişkin farklı iddialar temel olarak nesnel, realistlik, rasyonel olarak tanımlanan somut amaçlar ile öznel, soyut ve irrasyonel amaçlar üzerinden verilen mücadeleleri ayırmış olsa da, esasında ikisi birbirini destekler niteliktedir. Her ne kadar kimlikler için yapılan çatışmalar, ekonomik ve politik güç, statü kazanımı ve kaynakların paylaşımı gibi somut amaç ve kazanımlar için yapılsa da sonuçta diğer gruba bakış, tutum ve algılayış olumsuzlaşmakta, hatta zaman içinde yaratılan hizipleşme ve güçlü düşman imgesinin etkisi ile insani çerçevenin dışına taşmaktadır. Yani, nesnel çıkar ya da ihtiyaçlar üzerinden yapılan çatışma psikolojik ve psikiyatrik öğelerle beslenmektedir. Bazı durumlarda ise, ortada herhangi bir somut sorunun olmamasına rağmen grup içi bağın etkisi ve grup dışındakilere karşı olumsuz bakış açısının psikolojik etkisi ile suni sorunlar yaratılabilmekte, kimlik grubunun içindeki herhangi bir kişiye yapılan saldırı tüm gruba yapılmış olarak algılanabilmekte ve sosyal kimlik etkisi ile gruplar arasında çatışmalar

⁸² Bakınız: Vamık D.Volkan, **Körü Körüne İnanç: Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri**, çev.Özgür Karaçam, İstanbul, Okyanus Yayın, 2005

⁸³ Son yirmi yılda, sosyal ve davranış bilimciler kimlik ve benliğin gruplar arası çatışmaların üzerindeki etkisini daha da fazla vurgulamaktadırlar. Bu durumu sosyal toplumda bireyler arasında, toplumda gruplar arasında ve dünya da ulusların arasında olmak üzere üç aşamalı olarak açıklamaktadırlar. Ronal J. Fisher, “ Intergroup Conflict”, Morton Deutsch, Peter T. Coleman, Eric C. Marcus (ed.), **The Hand Book of Conflict Resolution: Theory and Practice**, San Francisco: Josses- Bass Press, 2006 , s.177-179

çıkabilmektedir. Psikolojik veya psikiyatrik kökenlere dayanılarak diğer gruplara karşı olumsuz bakış açısının önyargılar, etnosentrizm ve algılar üzerinden işlediği, gruplar arasında etkin bir iletişimin bu nedenle gerçekleşemediği iddia edilebilir. Ancak bunların doğrudan kimliğin tüm üyelerini kitlesel olarak seferber edecek bir çatışmaya dönüştüğü düşüncesinden ziyade, çatışmaların gruplar arası iktidar, kaynak, çıkar, statü paylaşımı vb. somut nedenlerle gerçekleştiği üzerinde durulmalıdır. Bunların yarattığı psikolojik etkenlerin çatışmayı şiddetlendirdiği belirtilmelidir. Soyut sebeplere dayanan kimlik mücadelelerinin -grupların iç grup dayanışması ve grup dışı ötekileştirme olumsuz önyargıları beslese de- doğrudan çatışma doğurma olasılığının görece daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durumda karşılıklı olumsuz düşünceler taraflar arasında soğuk hava estirse ve ufak çaplı çatışmalara neden olsa bile topyekûn kitlesel çatışmaların çıkma olasılığı görece düşük olmaktadır.

Kaynakça

- AKFIRAT S.A. ve ÖZKAN B.Ö., Ulusal/Etnik Kimliklerin Stratejik İnşası; Kuzey Kıbrıs Örneği, **Bilig**, Sayı 52, Kış 2010
- 53 ALLAN, Conflict and Critical Theories, D.Sarah (ed.), **The Social Lands; in Imitation of Social and Sociological Theory**, New York, SAGE, 2009.
- ANDERSON, Benedict, **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev. İskender Savaşır, 2. Baskı, İstanbul, Metis, 1995
- BALIBAR E. ve WALLERSTEIN I. , **İrk, Ulus, Sınıf; Belirsiz Kimlikler**, çev. Nazlı Ökten, İstanbul : Metis Yayınları, 2000
- BAYART, J.François, **Kimlik Yanılsaması**, çev. Mehmet Boralı, İstanbul, Metis Yayınları, 1999
- BERİKER, Nimet, “Giriş”, **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. X-XII.
- BİLGİN, Nuri, “**Kimlik İnşası**”, İzmir, Aşina Yayınları., 2007
- BİLGİN, Nuri, **Kolektif Kimlik: Evrenselcilik ve Farkçılık Geriliminde**, Ankara, Sistem Yayıncılık, 1999.
- BİLGİN, Nuri, **Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2. Baskı, 1999.
- BURTON, John W., **Violence Explained: The Sources of Conflict, Violence, and Crime and Their Prevention** , Manchester: Manchester University Press, 1997
- CASTELS, Manuel, **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Kimliğin Gücü**, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006
- ÇAĞATAY, Murat, **Kimlik ve Toplumsal Barış**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996
- ÇELİK, Ayşe Betül, “ Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları”, Nimet Beriker (ed.), **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- DEUTSCH, Morton, “ Introduction”, Morton Deutsch, Peter T. Coleman, Eric C. Marcus (ed.), **The Hand Book of Conflict Resolution: Theory and Practice**, San Francisco, Josses- Bass Press, 2006
- ERALP, Doğa Ulaş, “ Uluslararası Çatışma Müdahalelerinde Meşruiyet Kavramı”, Nimet Beriker (ed.) **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, İstanbul, , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009
- EREKER, Fulya, DURSUN, Çiler, “Hegel’de Kendilik Bilinci ve Öteki İçindeki Yolculuk”, **Doğu-Batı: İdeolojiler – I**, Cilt 7 Sayı 28, 2004.
- EVANS, Graham ve NEWNHAM Jeffrey, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, çev. H.Ahsen Utku, İstanbul, 2007, Gökkuşbu Yayınları
- FISHER, Ronal J., “ Intergroup Conflict”, Morton Deutsch, Peter T. Coleman, Eric C. Marcus (ed.), **The Hand Book of Conflict Resolution: Theory and Practice**, San Francisco: Josses- Bass Press, 2006.
- GALTUNG, J., “ **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization**”, London: 1996, SAGE Pub.
- GAY, Paul du, EVANS Jessica ve REDMAN Peter (ed.) **Identity: A Reader**, ed., Londra, SAGE Publication, 2000
- GIDDENS Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998
- HALL, S., “Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler”, **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi**, der. Anthony D. King, çev: Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara, Bilim ve Sanat Yay.,1998
- HOBSBAWM, Eric, Terence Ranger, **Geleneğin İcadı**, çev. Mehmet Murat Şahin, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2006
- HUNTINGTON, Samuel, “Medeniyetler Çatışması mı?” , çev. Mustafa Çalık, **Doğu- Batı Dergisi** 2007, Sayı 41

- İLTER, Tuğrul ve ALANKUŞ Sevda, The changing configurations of self-(m)other dialogue in North Cyprus, **Social Identities**, Cilt 16, Sayı 2 , 2010
- İNAT, K., DURAN B. ve ATAMAN M. (ed.), **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Ankara, Nobel, 2007
- JEONG Ho- Won, **Understanding Conflict and Conflict Analysis** , Los Angles, SAGE Publications, 2008.
- JUSSIM Lee, ASHMORE Richard D. ve WILDER David, “ Social Identity and Intergroup Conflict: Introduction” , Lee Jussim, Richard D. Ashmore ve David Wilder (ed.) ,**Social Identity and Intergroup Conflict** , New York: Oxford University Press, 2001
- KARADUMAN, Sibel, “ Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, **Journal of Yasar University**, Cilt 5, Sayı 17, 2010
- KEYMAN, E.Fuat, “Kültürel Kimlik Oluşumunu Yeniden Düşünmek”, **Doğu- Batı : Medeniyetler Çatışması**, Sayı 41, 2007
- MARKS, K. ve ENGELS, F., **Komünist Parti Manifestosu**, çev. Dünya Armağan, İstanbul, Gelenek Yayınları, 2000.
- MARSHALL, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Derya Kömürcü, Osman Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999
- MIAL, Hugh, Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse, “**Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts**” , Cambridge, Polity Press, 2007
- ÖZKIRIMLI, Umut, “**Milliyetçilik Kuramları**”,İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- PAREKH, Bhikhu, **A New Politics of Identity**, New York, 2008, Palgrave Macmillan.
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitapevi, 2004
- RAMBOTHAM, Oliver, “The Analysis of Protracted Social Conflict: A Tribute to Edward Azar”, **Review of International Studies**, Sayı 31, 2005
- SCHANAPPER, Dominique, **Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki**, çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- SMITH, Anthony D., **Milli Kimlik**, çev. Bahadır S. Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999
- STEIN, Arthur A., “ Conflict and Cohesin: A Review of the Literature”, **Journal of Conflict Resolution**, Cilt 20, Sayı 1, 1976
- UZGEL İlhan, “Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi**, Cilt 47, Sayı1,1992
- VAN DEN BERG, Axel, JANOSKÍ, Thomas “ Siyaset Sosyolojisinde Sosyal Çatışma Kuramları”, çev. Öykü Terzioğlu, Fatih Kocaman, Burak Otluoğlu, Thomas Janoski, Robert Alford,Alexander Hicks, Mildred A. Schwarz (ed.), **Siyaset Sosyolojisi**, Ankara, 2010, Phoenix
- VOLKAN, Vamık D., **Kimlik Adına Öldürmek**, ,çev. Medine Banu Büyükkal, İstanbul, Everest, 2009.
- VOLKAN, Vamık D., **Körü Körüne İnanç: Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri**, çev.Özgür Karaçam, İstanbul, Okyanus Yayın, 2005,
- VOLKAN, Vamık D., **The Need to Have Enemies and Allies**, Northvale, N.Arınson Inc., 1998.
- WALLENSTEEN, Peter, **Understanding Conflict Resolution,; War, Peace and the Globalş System**, Londra, Sage Pub., 2002.
- WALLERSTEIN, I., “**Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş**” , çev .Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy , İstanbul, Aram Yayıncılık, 2004.
- WEBEL, Charles, “ Toward a Philosophy and Metaphilosophy of Peace”, Charles Webel, Johan Galtung(der.), **Handbook of Conflict and Peace Studies**, New York, Routledge, 2007
- WHITE, Robert W., “ Social and Role Identities and Political Violence”, Richard D Ashmore, Lee Jussim, David Wilder (ed.), **Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction**, New York, Oxford University Press, , Cilt 3., 2001
- YILMAZ, Muzaffer E., **Savaş ve Uluslararası Sistem**, Ankara, 2010, Nobel Yayın Dağıtım

YILMAZ, Muzaffer E., **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Sınır İçi Etnik Çatışmalar, Etnik Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtm, 2007.

YILMAZ, Muzaffer E., **Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü: İnsan Uyuşmazlıklarının Kaynakları ve Çözüm Paradigmaları**, Ankara, Nobel Yayın ve Dağıtım, 2005.

YILMAZ, Muzaffer Ercan, "The Cyprus Conflict And The Question of Identity", **Uluslararası Hukuk ve Politika** Cilt, 1 No: 4, 2005.

55

YOUNG, Crawford, "Nationalism and Ethnic Conflict in Africa," Montserrat Guibernau ve John Hutchinson (ed.), **Understanding Nationalism**, , Cambridge, Polity Press, 2001